

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2010

Zuzana Matějovská

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Obor: Politologie

Socialismus 21. století v programu a praktické politice Huga Cháveze

(bakalářská práce)

Autor: Zuzana Matějovská

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Jan Němec

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a vyznačila všechny citace z pramenů.

V Praze dne 15. května 2010

.....
podpis studenta

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Ing. Mgr. Janu Němcovi za jeho vstřícnost, trpělivost, cenné rady a připomínky a za podporu, kterou mi poskytl při psaní této práce.

Obsah:

1.	Úvod	4
2.	Okolnosti nástupu Huga Cháveze k moci.....	6
3.	Základní programové body Bolívarovské revoluce a socialismu 21. století.....	14
3.1.	Politická transformace	16
3.2.	Sociální politika.....	18
3.3.	Hospodářská politika	19
3.4.	Zahraniční politika.....	21
4.	Realizace programu socialismu 21. století ve Venezuele.....	22
4.1.	Politická transformace	24
4.2.	Sociální politika.....	27
4.3.	Hospodářská politika	29
4.4.	Zahraniční politika.....	30
5.	Závěr.....	33
	Seznam použitých zkratk:	35
	Použité zdroje:	36

1. Úvod

Události konce 20. století naznačovaly hlubokou krizi socialismu v jeho „reálné“ i ideové podobě, a dokonce se mluvilo i o jeho „smrti“. Nástup Huga Cháveze v roce 1999 ale ukázal, že tyto závěry byly předčasné. Chávez se se svou vizí Bolívarovské revoluce a později socialismu 21. století stal pomyslným nástupcem Fidela Castra ve vedení revoluce a Venezuela se tak stala jakousi předzvěstí vzestupu levicově orientovaných vlád v Latinské Americe. Od počátku své vlády se Hugo Chávez díky svým kontroverzním aktivitám znovu objevuje ve světových médiích a vyvolává otázky o skutečném směřování jeho politiky.

Tato práce se zaměřuje právě na jeden aspekt těchto úvah a tím je skutečný význam socialismu 21. století ve Venezuele. Co vlastně socialismus 21. století znamená? Jedná se o skutečnou změnu nebo jen o prázdné heslo využívané populistickou politikou pro získávání volebních hlasů? Primárním cílem této práce je tedy nalézt odpověď na tuto otázku.

Celková analýza je rozdělena do tří hlavních částí. První kapitola se věnuje okolnostem nástupu Huga Cháveze k moci. Hlavním cílem této kapitoly je zachytit ty nejvýznamnější události, které Cháveze vedly ke vstupu na politickou scénu, a nastínit hlavní problémy venezuelské společnosti té doby. Právě snaha nalézt jejich řešení totiž vedla k tomu, že prezidentem byl zvolen Hugo Chávez, osoba, která slibovala revoluci a změnu. Kapitola se tedy věnuje převážně období *puntofijismu* a událostem, které vedly ke zhroucení tohoto systému, tedy lidovému povstání *Caracazo*, pokusech o státní převrat v roce 1992 a volbám v roce 1998, ve kterých zvítězil se svou vizí Bolívarovské revoluce právě Hugo Chávez.

Druhá kapitola popisuje přechod původní Chávezovy Bolívarovské revoluce na širší koncepci socialismu 21. století. Dále se snaží analyzovat hlavní rozdíly mezi „reálným socialismem“ 20. století a tímto novým konceptem, které Chávezovy mohou pomoci uhájit legitimitu nastolení tohoto systému ve Venezuele. Samotný programový obsah, tak jak je víceméně prezentovaný občanům Venezuely, je potom dále rozebrán ve čtyřech tematických podkapitolách. První z nich vysvětluje nutnost politické transformace, druhá popisuje důležitost sociálních změn ve společnosti, třetí se věnuje plánovaným změnám v hospodářské politice státu a poslední z nich osvětluje hlavní programové rysy Chávezovy zahraniční politiky.

Třetí kapitola se potom zabývá praktickým naplňováním jednotlivých bodů

stanovených programem socialismu 21. století. V první části této kapitoly jsou pro lepší orientaci shrnuty ty nejvýznamnější události ve Venezuele po nástupu Huga Cháveze k moci, především tedy akce opozice usilující o jeho svržení. Kapitola je pak pro účely analýzy opět rozdělena do čtyř podkapitol, které tematicky odpovídají podkapitolám z druhého oddílu. Cílem každé z nich je analyzovat plnění programu socialismu 21. století v dané oblasti. První podkapitola se tedy věnuje především obsahu nové ústavy a jejímu praktickému naplňování, druhá představuje konkrétní kroky Chávezovy sociální politiky, třetí se zaměřuje na skutečné hospodářské změny ve Venezuele a čtvrtá se věnuje konkrétním aspektům Chávezovy zahraniční politiky.

Práce čerpá z primárních zdrojů, zejména z projevů Huga Cháveze, programových prohlášení jeho vlády a Ústavy Bolívarovské republiky Venezuela z roku 1999 a ze sekundárních zdrojů, za které bych zmínila například knihu Nikolase Kozloffa *Hugo Chávez: Oil, Politics, and the Challenge to the United States*¹, studii Mariany Nachtigallové *Příčiny politické nestability ve Venezuele na začátku 21. století a perspektivy budoucího vývoje*² nebo krátkou analýzu Gregoryho Wilperta *The Meaning of 21st Century Socialism for Venezuela*³.

¹ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez : oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: Palgrave Macmillan, 2007. ISBN 1-4039-8409-3.

² NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Příčiny politické nestability ve Venezuela na začátku 21. století a perspektivy budoucího vývoje. In NACHIGALLOVÁ, Mariana, et al. *Politické, sociální a ekonomické problémy v zemích Latinské Ameriky a Pyrenejského poloostrova*. Praha: Oeconomica, 2004. ISBN 80-245-0763-3.

³ WILPERT, Gregory. *Venezuelananalysis.com: News, Views, and Analysis* [online]. July 11th 2006 [cit. 2010-04-04]. The Meaning of 21st Century Socialism for Venezuela. Dostupné z WWW: <http://venezuelananalysis.com/analysis/1834#_ftn1>

2. Okolnosti nástupu Huga Cháveze k moci

Zatímco jiné země v Latinské Americe se ve druhé polovině 20. století zmítaly politickou nestabilitou charakterizovanou především častým střídáním civilních a vojenských vlád provázenou nesčetnými puči a převraty, Venezuela se začala ubírat zcela jinou cestou. Spolu s Kostarikou byla považována za nejstabilnější zemi regionu. Ačkoliv moderní demokracie zde dosud pokulhávala, ve Venezuele se etabloval téměř dokonalý dvoustranický systém založený na základě podpisu tzv. Paktu z Punto Fijo, podle něž nese i svůj zažitý název *puntofijismo*. K jeho bližšímu pochopení je třeba osvětlit okolnosti jeho vzniku.

V lednu 1958 se podařilo svrhnout represivní diktaturu Marcose Peréze Jiméneze a první svobodné prezidentské volby byly naplánovány na prosinec téhož roku. S jejich blížícím se datem začali zástupci nejvýznamnějších politických stran Venezuely jednat o stanovení pravidel vzájemné politické soutěže⁴. Těmito stranami byly strana Demokratické akce (*Acción democrática* – AD) se sociálně demokratickou orientací, křesťansky zaměřený Výbor pro nezávislou volební politickou organizaci (*Comité de Organización Política Electoral Independente* – COPEI) a Republikánská demokratická unie (*Unión Republicana Democrática* – URD). Vyústěním jejich jednání se stalo podepsání již zmíněného dokumentu Paktu z Punto Fijo⁵ z 31. října 1958.

Strany se v něm zavázaly k uznání budoucí vlády vzešlé z voleb, které jsou legitimním vyjádřením vůle lidu, a jakýkoliv násilný zásah proti takto vzniklým autoritám měl být považován za přečin proti vlasti. V zájmu ochrany demokracie se strany podepsáním dokumentu vzdaly možnosti exekutivní hegemonie, protože ve vládě by měly být zastoupeny všechny žádoucí politické směry (tedy hlavně signatářské strany) a všechny dohromady by měly vytvořit „vládu národní jednoty“⁶, ve které by také měla být všechna závažná rozhodnutí předem konzultována. Ideálně by strany měly vytvořit jednotný politický program a do voleb vyslat jediného kandidáta za celé uskupení. Toto řešení se ovšem ukázalo z mnoha důvodů jako nerealizovatelné a bylo rozhodnuto, že každá strana

⁴ Jednání probíhala již na počátku roku v New Yorku, žádný dokument však nebyl podepsán.

⁵ Samotný dokument existuje v několika mírně odlišných verzích, oxeroxovaných a neoficiálních. (KUNC, Jiří. Model Venezuela: Revoluce, "dekonsolidace demokracie", nebo antipolitická politika?. *Politologická Revue*. Prosinec 1999, č. 2, s. 99.)

⁶ BUBEN, R. Politické strany a demokratizace ve Venezuele po roce 1958 (Ustavení a konsolidace Paktu z Punto Fijo). *Člověk- časopis pro humanitní a společenské vědy*. 1.1.2007.

může vyslat do voleb vlastního kandidáta s vlastním programem, musí se ovšem řídit zásadami vzájemného respektu.

Velice výstižně obsah tohoto dokumentu popisují D.H. Levine a B.F. Crisp: „Klíčové politické síly se vysloveně dohodly nesouhlasit, odložit obtížné a potenciálně výbušné záležitosti stranou a koncentrovat se na lépe zvladatelné oblasti, kde mohla být nalezena omezená 'technická' řešení.“⁷ Pro Venezuelu měl však Pakt z Punto Fijo podepsaný zástupci třech nejvýznamnějších politických stran zcela zásadní význam.

V prosincových volbách roku 1958, které byly prvními opravdu soutěživými v historii Venezuely⁸, totiž nakonec očekávaně zvítězila Acción Democrática, za kterou kandidoval Rómulo Betancourt. Jeho vítězství bylo i vítězstvím Paktu z Punto Fijo, který byl díky následnému vytvoření koalice mezi signatářskými stranami povýšen na „opoziční smlouvu“. Strana URD se však nakonec v důsledku vnitřních rozporů spojených s participací na vládě rozpadla a ztratila tak svůj politický význam⁹. Politickou scénu a vliv ve veřejné správě si tak na základě dokumentu téměř oligarchicky rozdělili Acción Democrática a Copei a tento stav se neměl změnit ještě dalších 40 let¹⁰.

Zejména zpočátku se zdálo, že se situace ve Venezuele s nástupem nové vlády zlepší. Obzvláště velká pozornost byla věnována oblasti školství, díky čemuž se výrazně zvýšila gramotnost, byla přijata opatření pro zlepšení stavu zdravotnictví a dostupnosti pitné vody. Přijata byla i agrární reforma, která měla navýšit příjmy farmářů. Brzy se ale ukázalo, že hlavně díky administrativní inkompetenci tyto reformy měly v mnoha oblastech Venezuely buď žádný, nebo minimální efekt¹¹.

Politická reprezentace byla navíc v období puntofijismu velmi úzce napojena na podnikatelské kruhy, bujela korupce a stále citelnější se stávaly i ekonomické problémy země, mezi nimiž lze jmenovat i nerovnoměrné přerozdělování bohatství. Právě tento problém byl spojován především s příjmy z ropného průmyslu, kterému dominovaly převážně americké společnosti. Ke změně mělo dojít mezi lety 1975–76, kdy začaly být

⁷ BUBEN, R. Politické strany a demokratizace ve Venezuele po roce 1958 (Ustavení a konsolidace Paktu z Punto Fijo). *Člověk- časopis pro humanitní a společenské vědy*. 1.1.2007.

⁸ BUBEN, R. Politické strany a demokratizace ve Venezuele po roce 1958 (Ustavení a konsolidace Paktu z Punto Fijo). *Člověk- časopis pro humanitní a společenské vědy*. 1.1.2007.

⁹ KUNC, Jiří. Model Venezuela: Revoluce, "dekonsolidace demokracie", nebo antipolitická politika?. *Politologická Revue*. Prosinec 1999, č. 2, s. 101.

¹⁰ NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Příčiny politické nestability ve Venezuele na začátku 21. století a perspektivy budoucího vývoje. In NACHIGALLOVÁ, Mariana, et al. *Politické, sociální a ekonomické problémy v zemích Latinské Ameriky a Pyrenejského poloostrova*. Praha : 2004. s. 60.

¹¹ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s 20.

tyto zahraniční společnosti postupně znárodnovány a na jejich základě došlo k založení státního ropného podniku Petróleos de Venezuela Sociedad Anónima (PdVSA). Ačkoliv státní příjmy z ropy poměrně dramaticky narůstaly, pro udržitelný rozvoj využívány vesměs nebyly a nespokojenost obyvatelstva s tímto stavem rostla¹².

Situace se začala vyhrocovat v období 80. let, kdy se puntofijistická vláda Carlose Andrése Peréze s ohledem na neutěšenou ekonomickou situaci („rozpočtový deficit převyšující 9 % HDP a nejvyšší schodek běžného účtu platební bilance v historii Venezuely“¹³) rozhodla na základě doporučení Mezinárodního měnového fondu implementovat neoliberální program *El Gran Viraje*, na jehož základě měl být dluh snížen. Jednalo se o program masivní privatizace, snižování platů ve veřejné správě, eliminaci dotací, otevírání trhů, snižování celních sazeb, liberalizaci importů a v neposlední řadě i liberalizaci cenové politiky a reformu daňového systému¹⁴.

V bezprostřední reakci na zveřejnění tohoto programu vypukly 27. února 1989 masivní nepokoje ve všech větších městech – San Cristóbal, Barquisimeto, Maracay, Barcelona, Puerto la Cruz, Mérida, Maracaibo i Valencia. Největší demonstrace známé jako *El Caracazo* však vypukly v hlavním městě Caracas. V ulicích zněla hesla: „El pueblo tiene hambre!“ (Lid má hlad!), „El pueblo está bravo!“ (Lid zuří!), „Basta el engaño!“ (Dost podvodů!)¹⁵. Lidé začali stavět barikády, rabovali obchody a vypalovali autobusy na protest proti navýšení cen veřejné dopravy, které úzce souviselo s rostoucími cenami ropy.

Protože se situace nezačínala ani přinejmenším zlepšovat, ráno druhého dne prezident Carlos Andrés Pérez pozastavil platnost ústavy a vyhlásil stanné právo, načež byla ihned přijata represivní opatření, která měla rozbouřené davy zpacifikovat. Do ulic vyrazila i armáda a její střety s rozlícenými davy se neobešly bez obětí na životech. Obzvláště špatná situace byla v nejchudších, v tu chvíli i nejrozlícenějších, oblastech Caracasu, jako je slum Petare, kde bylo během jediného incidentu zabito přes 20 osob¹⁶. Pouliční násilí se rychle změnilo z protestu proti rostoucím cenám a sníženým platům v demonstraci proti celému reformnímu programu i samotné Perézově vládě.

¹² KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s. 9- 10.

¹³ BUBEN, Radek. Venezuelan presidential election 2006: Sin novedades. In SPRINGEROVÁ, Pavlína, et al. *Election year 2006: Latin America on the crossroads?*. Praha : 2008. s. 117.

¹⁴ GOTT, Richard. *Hugo Chávez and the Bolivarian Revolution*. London: 2005. s. 52-53.

¹⁵ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s. 44-45.

¹⁶ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s. 46.

Kritickou situaci ve venezuelských městech se podařilo uklidnit přibližně za tři dny, v Caracasu to trvalo o něco déle, až do 4. března. Celkový počet obětí se podle oficiálních statistik vyšplhal na 396 mrtvých a nespočet zraněných, nemluvě o značných škodách na majetku¹⁷. Tato tragická událost silně otřásla nejen širokou veřejností, ale i puntofijistickými vládními kruhy a v neposlední řadě i armádou, která byla během Caracazo nucena násilně zasahovat proti civilistům. Jedním z důstojníků, kteří byli touto událostí hluboce zasaženi, byl i tehdy pětatřicetiletý Hugo Chávez Frías, který byl během těchto bouřlivých dní nemocen a žádných akcí se osobně nezúčastnil¹⁸.

Hugo Chávez byl již delší dobu kritikem systému puntofijismu. V roce 1982 se stal jedním ze zakladatelů konspiračního Bolívarovského revolučního hnutí 200 (*Movimiento Bolivariano revolucionario 200*, MBR 200). Toto hnutí bylo založené především na základě nesouhlasu se stávající politickou situací a volalo po uspořádání ústavodárného shromáždění. Ačkoliv se zpočátku jednalo spíše o jakýsi debatní kroužek, po dramatických událostech roku 1989 začalo hnutí zvažovat reálný zásah do politického dění.

Caracazo bylo pro MBR 200 silným katalyzátorem. O členství v něm se začalo ucházet nebývalé množství zájemců nejen z širokých armádních kruhů, ale i z řad civilistů. Do karet spiklencům hrály i hrozivé ekonomické indikátory na konci roku 1989. Konečnými důsledky přijetí Perézova reformního programu bylo totiž kromě zamýšleného snížení dluhu a zpomalení růstu inflace také rapidní navýšení cen spotřebního zboží a ropy, vysoká nezaměstnanost a chudoba, která se během roku 1989 zvýšila z původních 46 % na 62 %, přičemž míra extrémní chudoby se dokonce zdvojnásobila¹⁹. Vůdci tohoto hnutí začali pomalu promýšlet vhodnou strategii dalšího postupu a brzy na to se začal připravovat převrat.

Plánovaná akce se nakonec udála v noci 4. února 1992. Pod velením podplukovníka Huga Cháveze zaútočilo okolo půlnoci přibližně 6.000 mužů na klíčové pozice v Caracasu, Valencii, Maracaibu a v Maracay. Svým rozsahem se jednalo o největší vojenskou vzpouru v historii Venezuely²⁰. Již za pár hodin se ale ukázaly první problémy. Očekávání, že se k převratu připojí i civilisté a v ulicích se probudí druhé Caracazo, se totiž nenaplnila. Pučistům se sice podařilo obsadit klíčové strategické pozice, vojenským jednotkám se ale nakonec nepodařilo dobýt prezidentský palác v Miraflores a Hugo Chávez si uvědomil,

¹⁷ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s.46.

¹⁸ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s.45.

¹⁹ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s.46.

²⁰ *Understanding the Venezuelan revolution: Hugo Chávez talks to Marta Harnecker*. New York: 2005. s.34.

že se tento pokus o převrat nezdařil. V dopoledních hodinách, kdy si byl již nezdarem celé akce jistý, se Hugo Chávez rozhodl vystoupit v televizi, kde za pokus o převrat převzal plnou odpovědnost. Ve svém projevu pronesl památnou větu: „*Por ahora, los objetivos que nos planteamos no fueron logrados.*“²¹ (V tuto chvíli, cíle, které jsme si stanovili, nemohou být naplněny). Právě touto větou se Hugo Chávez hluboce vryl do povědomí veřejnosti a stal se neoddiskutovatelnou součástí politické scény. Především jeho „por ahora“ vyvolalo vlnu emocí. Bylo to vyjádření, že se hnutí svých ideálů nevzdává, a že v budoucnu se o jejich dosažení pokusí znovu. MBR 200 začalo rapidně nabírat na popularitě, především u chudších vrstev obyvatelstva, kterým Perézova neoliberální politika vyhovovala nejméně.

Hugo Chávez byl následně umístěn do vězení ve Fort Tiuna a později přemístěn do Yare, kde strávil další dva roky, a spolu s ním byla uvězněna i většina ostatních vůdců MBR 200. Vojenská akce měla o pár měsíců později své pokračování, které sice vůdci hnutí neřídili, ale z vězení mu vyjadřovali plnou podporu²². Tentokrát bylo jeho jádrem letectvo, kde se nacházela poměrně početná sekce, která se nemohla akce 4. února účastnit. Ani tento pokus o převrat však nebyl úspěšný.

Tyto dva ač nevydařené pokusy ale jasně poukazovaly na stále jasnější rozklad puntofijistické demokracie. Venezuelská armáda byla jednou z nejméně politizovaných armád v Latinské Americe²³, ale už i uvnitř tohoto, v období puntofijismu vesměs apolitického subjektu, se začaly vytvářet buňky usilující o změnu systému, ochotné aktivně se zapojit do politického dění. Navíc tyto symboly rebelie proti vládě, kterými se pučisté stali, nabíraly na popularitě a tlak na rezignaci Carlose Andrése Peréze rostl.

V květnu roku 1993 se očekávání naplnila, Carlos Andrés Peréz byl z důvodu korupce suspendován a byly vyhlášeny nové prezidentské volby²⁴. V těch kandidovalo kromě AD a Copei také levicové hnutí La Causa R. Jako prezidentský kandidát za stranu Convergencia, nováčka na politické scéně, se představil Rafael Caldera, který vystoupil z Copei, ze strany, kterou sám založil, aby tak vyjádřil svůj nesouhlas s neoliberální politikou, kterou současná vláda aktivně uplatňovala²⁵.

²¹ *Analitica.com* [online]. c2000-2005 [cit. 2010-03-22]. Palabras del teniente-coronel Hugo Chávez el 4 de febrero de 1992 por la televisión. Dostupné z WWW: <<http://www.analitica.com/bitbliblioteca/hchavez/4f.asp>>

²² *Understanding the Venezuelan revolution: Hugo Chávez talks to Marta Harnecker*. New York: 2005. s.37.

²³ BUBEN, Radek. Venezuelan presidential election 2006: Sin novedades. In SPRINGEROVÁ, Pavlína, et al. *Election year 2006: Latin America on the crossroads?*. Praha: 2008. s. 119.

²⁴ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s 53.

²⁵ BUBEN, Radek. Venezuelan presidential election 2006: Sin novedades. In SPRINGEROVÁ, Pavlína, et al. *Election year 2006: Latin America on the crossroads?*. Praha: 2008. s. 120.

Jak La Causa R, tak Rafael Caldera se ve své volební kampani odvolávali na svou podporu pokusům o převrat v roce 1992. La Causa R dokonce použila vězení jako svůj symbol a tvrdila, že řada z klíčových osobností převratu, včetně Huga Cháveze, byla zároveň i v jejich řadách a snažila se některé z těchto osobností rekrutovat na svou kandidátku²⁶. MBR 200, které se rozhodlo v těchto volbách nekandidovat, však s těmito volebními kampaněmi zásadně nesouhlasilo. Samo začalo vést kampaň za aktivní absenci s hesly „Ne stranám, Ne volbám, Ano ústavodárnému shromáždění“²⁷.

Pravděpodobně i tato kampaň v kombinaci s absencí výraznější alternativy způsobila, že k volbám dorazilo nezvykle málo voličů (40% volební absence). Pro tradiční strany AD a Copei byly tyto volby absolutní porážkou. Dohromady získaly pouze 45 % hlasů, zatímco v minulosti jejich podpora neklesla pod 75 %. S pouhými 30,45 % hlasů nakonec zvítězil Rafael Caldera²⁸ – další nevyvratitelný důkaz rozpadu dvoustranického systému.

Caldera se nakonec neukázal o nic schopnější řešit stávající ekonomické problémy, než byl jeho předchůdce Carlos Andrés Pérez. Navzdory své kampani proti neoliberalismu byl nakonec nucen přijmout půjčku MMF a realizovat jeho doporučení o deregulaci a privatizaci. Tato opatření se zcela předvídatelně nesetkala s nadšením širokých vrstev obyvatelstva, které Calderu volily především kvůli jeho slibům zmírnit neoliberální opatření zavedená Perézovou vládou. Calderovy reformy nakonec vedly jen k dalším stávkám a demonstracím.

Nutno ještě zmínit, že Caldera po svém nástupu do úřadu plně využil svého práva na amnestii a z vězení propustil účastníky únorových převratů, včetně Huga Cháveze. Hnutí MBR 200 sice upustilo od násilného postupu, nadále však pokračovalo ve svých aktivitách a sledovalo cíl svolat ústavodárné shromáždění. Jeho zástupci systematicky objížděli celou zemi a budovali si svou organizační síť. Během těchto cest se však ukázalo, že lidé si již nepřejí další násilný převrat, ale spíše by preferovali, kdyby hnutí využívalo více systémových politických nástrojů. Jak uvádí Hugo Chávez v rozhovoru s Martou Harnecker, z následného výzkumu veřejného mínění dokonce vyplynulo, že 70 % dotazovaných by podporovalo jeho kandidaturu na post prezidenta a 57 % by ho i volilo²⁹.

²⁶ *Understanding the Venezuelan revolution: Hugo Chávez talks to Marta Harnecker*. New York: 2005. s.38.

²⁷ *Understanding the Venezuelan revolution: Hugo Chávez talks to Marta Harnecker*. New York: 2005. s.39.

²⁸ BUBEN, Radek. Venezuelan presidential election 2006: Sin novedades. In SPRINGEROVÁ, Pavlína, et al. *Election year 2006: Latin America on the crossroads?*. Praha: 2008. s. 116.

²⁹ *Understanding the Venezuelan revolution: Hugo Chávez talks to Marta Harnecker*. New York: 2005. s.44.

V dubnu roku 1997 bylo definitivně rozhodnuto, že se hnutí zúčastní nadcházejících prezidentských i parlamentních voleb (1998), do kterých nakonec vstoupilo jako politická platforma Hnutí V. republika (*Movimiento Quinta república*, MVR).

Hugo Chávez oznámil svou kandidaturu na post prezidenta za velice kontroverzních okolností – během své účasti na pochodu Zapatistů v Mexiku roku 1998, což ještě více zdůraznilo dvě z klíčových témat jeho volební kampaně - antineoliberalismus a boj za práva domorodého obyvatelstva. V duchu MBR 200 Chávez i nadále sliboval změnu ústavy, přičemž hlavním cílem této změny měl být princip vytváření politiky zdola. Ve své kampani dále hlásal boj proti chudobě a korupci, jednalo se tedy o nejožehavější problémy spojované s obdobím puntofijismu.

Za jeho kandidaturu se postavilo kromě vlastního MVR i několik dalších stran především z levé části politického spektra jako Hnutí za socialismus (*Movimiento al Socialismo*, MAS), Vlast pro všechny (*Patria para Todos*, PPT), Komunistická strana Venezuely (*Partido Comunista de Venezuela*, PCV) a jiné. Společně tyto strany tvořily volební formaci nesoucí název Vlastenecký pól (*Polo Patriótico*, PP).

Kromě Huga Cháveze ve volbách 1998 kandidovalo ještě několik dalších osob. Favoritkou byla také bývalá Miss Universe Irene Sáez. Později však přijala podporu Copei, což se ukázalo být fatální chybou, protože její popularita rázem rapidně klesla³⁰ - jen další hmatatelná evidence totálního nesouhlasu voličů s někdejší dvoustranickým systémem. Největším rivalem Huga Cháveze v těchto volbách se tedy stal nezávislý kandidát Henrique Salas Römer, obchodník a ekonom, bývalý guvernér státu Carabobo, jehož kampaň se podobně jako u Huga Cháveze nesla hlavně v duchu kritiky ke stávajícímu systému a příslibu změny, jehož podpora spočívala hlavně ve středních a vyšších sociálních vrstvách obyvatelstva³¹.

Podle předvolebních průzkumů veřejného mínění byl však zcela jasným favoritem těchto voleb armádní důstojník a bývalý pučista Hugo Chávez Frías³². V posledním pokusu zabránit tomuto nechtěnému výsledku se strany Acción Democrática a Copei pouhé čtyři dny před samotnými volbami odvrátily od svých původních kandidátů a svou plnou

³⁰ BUBEN, Radek. Venezuelan presidential election 2006: Sin novedades. In SPRINGEROVÁ, Pavlína, et al. *Election year 2006: Latin America on the crossroads?*. Praha: 2008. s. 120.

³¹ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s. 55.

³² CARTER, Jimmy. *The Carter Center* [online]. 4 Dec 1998 [cit. 2010-03-24]. Visit to Venezuela. Dostupné z WWW: <<http://www.cartercenter.org/news/documents/doc31.html>>.

podporu vyjádřily Salasi Römerovi³³. Jejich snaha však vyšla naprázdno.

Při celkové volební účasti přibližně 60 % ve volbách konaných 6. prosince zvítězil s 56,2 % Hugo Chávez - vůbec nejlepší volební výsledek, se kterým kdy v historii Venezuely nějaký kandidát vyhrál³⁴. Enrique Salas Römer zůstal na druhém místě s 39,97 % hlasů³⁵. Tento výsledek ani tak nevypovídá o výrazné podpoře levicovým hnutím, která stála za kandidaturou Huga Cháveze, jako spíše o akutní nutnosti změny stávajícího systému. Tomu nasvědčuje především fakt, že dva kandidáti, kteří svou kampaň postavili na základě příslibu změnit zkorumpovaný dvoustranický systém, získali celkem 96 % hlasů, zatímco kandidáti nominovaní tradičními stranami ve volbách totálně propadli.

V podobném smyslu vypovídají i parlamentní volby konané o měsíc dříve. Tradiční strany AD a Copei jasně ztratily svou tehdejší popularitu – dohromady získaly 36,81 % hlasů do Poslanecké sněmovny a 36,3 % do Senátu, zatímco MVR, nováček politické scény, získalo téměř 20 % v obou komorách a ostatní strany Vlasteneckého pólu získaly k 14 %³⁶. Volby roku 1998 tedy představují definitivní rozpad dvoustranického systému a konec éry puntofijismu.

³³ BUBEN, Radek. Venezuelan presidential election 2006: Sin novedades. In SPRINGEROVÁ, Pavlína, et al. *Election year 2006: Latin America on the crossroads?*. Praha: 2008. s 120.

³⁴ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s 56.

³⁵ NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Příčiny politické nestability ve Venezuela na začátku 21. století a perspektivy budoucího vývoje. In NACHIGALLOVÁ, Mariana, et al. *Politické, sociální a ekonomické problémy v zemích Latinské Ameriky a Pyrenejského poloostrova*. Praha: 2004. s. 60.

³⁶ *Base de Datos Políticos de las Américas* [online]. [cit. 2010-03-29]. Bolivarian Republic of Venezuela: Venezuela Legislative Elections 1998. Dostupné z WWW: <<http://pdba.georgetown.edu/Elecdata/Venezuela/legvote98.html>>.

3. Základní programové body Bolívarovské revoluce a socialismu 21. století

Hugo Chávez Frías je v současnosti nejspíš tím mediálně nejatraktivnějším politikem Latinské Ameriky. To, že se bude jednat o velmi zajímavou a výraznou osobnost bylo ale jasné již od samého jeho nástupu do úřadu prezidenta Venezuely. Při Chávezově inauguračním projevu si kubánský prezident Fidel Castro zcela proti svým zásadám vytáhl blok a začal si pilně zapisovat. Jak uvádí Kunc³⁷, toto gesto bylo všeobecně vykládáno jako: „*Chlapče, ty teď po mně přebíráš štafetu revoluce v Latinské Americe*“ a Hugo Chávez ji hrdě přijal. Od samého počátku hlásal Bolívarovskou revoluci, myšlenkovou koncepci vycházející z vybraných myšlenek latinskoamerického osvoboditele a hrdiny Simóna Bolívara. Proces Bolívarovské revoluce se skládal především ze tří dílčích dynamik³⁸ - antiimperialismu, antineoliberalismu a demokratizaci směrem k přímé demokracii.

Antiimperialismus byl srovnáván s Bolívarovým bojem proti koloniálním mocnostem. V Chávezově případě se tedy jednalo hlavně o boj proti „imperialistickým“ zásahům Spojených států do latinskoamerického dění. S tím úzce souvisí i boj proti neoliberalismu, který propagují především mezinárodní instituce jako Mezinárodní měnový fond nebo skupina Světové banky. Dalším cílem Bolívarovské revoluce byla demokratizace směrem k přímé a participační demokracii. Dále byla k tomuto konceptu přidružena tematika, která se hojně objevovala již v Chávezově předvolební kampani – snaha o snížení korupce či o zlepšení sociálních podmínek chudých obyvatel Venezuely, a to včetně domorodého obyvatelstva. Postupem času se však Bolívarovská revoluce ukázala pro Chávezovu politiku jako nedostačující a postupně byla vstřebána do širšího konceptu socialismu 21. století pro Venezuelu. Za duchovního otce tohoto konceptu je považován Heinz Dietrich Steffan, německý sociolog, který v současnosti žije v Mexiku. Přejít k tomuto ideologickému směru Chávez zdůraznil i vytvořením Spojené socialistické strany Venezuely (*Partido Socialista Unido de Venezuela*, PSUV).

Hugo Chávez se k socialismu 21. století začal konkrétněji hlásit v roce 2005,

³⁷ KUNC, Jiří. Model Venezuela: Revoluce, "dekonsolidace demokracie", nebo antipolitická politika?. *Politologická Revue*. Prosinec 1999, č. 2, s. 87.

³⁸ CHÁVEZ, Hugo. *Discurso pronunciado en el "XVI Festival de la Juventud"*. Caracas, 13.8.2005. Dostupné z WWW: <<http://www.aporrea.org/ideologia/a16108.html>>.

kdy na konferenci 5. Světového sociálního fóra ve svém projevu vyjádřil podporu nastolení tohoto systému ve Venezuele³⁹. O rok později tuto vizi blíže specifikoval: „*Přijali jsme závazek řídit Bolívarovskou revoluci směrem k socialismu a přispět k této cestě novým socialismem, socialismem 21. století, založeném na základě solidarity, bratrství, lásky a spravedlnosti, svobody a rovnosti.*“⁴⁰

Abychom mohli tento nový Chávezův socialismus správně definovat, je zapotřebí identifikovat jeho kořeny, tedy politickou ideologii socialismu jako takového. Socialismus je možné postavit do protikladu ke kapitalismu, kde jsou hodnoty určovány na tržním principu střetávání nabídky a poptávky. Socialismus, prapůvodně vycházející z utopistických myšlenek Thomase Morea nebo Tommase Campanelly, oproti tomu zdůrazňuje hodnoty jako kolektiv (pospolitost, komunitarismus), spolupráci, solidaritu a s tím související zdůrazňování lidských potřeb, a to i těch nejzákladnějších jako je jídlo nebo zdravotní péče. Jedním z nejvýraznějších principů socialismu je také sociální a ekonomická rovnost, jejíž dosažení je jedním z hlavních cílů této ideologie, protože znamená záruku stability systému⁴¹.

Chávezův socialismus 21. století přirozeně z těchto principů vychází a zachovává je. Aby však mohla být uhájena legitimita jeho nastolení ve Venezuele, musí nabídnout něco nového. Nedávná historie 2. poloviny 20. století totiž jasně ukázala, že „reálný socialismus“, tak jak byl chápán a praktikován v Sovětském svazu nebo ve východní Evropě, nebyl úspěšný a celý systém se nakonec zhroutil. Ve své podstatě přetrval pouze na Kubě, ale navzdory Castrově a Chávezově přátelství nemůže být ani kubánský model kladen za vzor pro budování socialismu ve Venezuele. Aby tedy mohl být koncept socialismu 21. století v této zemi legitimně aplikován, musí řešit i problémy, na kterých klasický systém ztroskotal.

Wilpert⁴² hlavní rozdíl mezi socialismy 21. a 20. století identifikuje pomocí okřídleného hesla Velké francouzské revoluce „Liberté, égalité, fraternité“. Svoboda, rovnost a bratrství (sociální spravedlnost) jsou totiž i hesla, která zazněla v Chávezově

³⁹ *Discurso de Hugo Chávez realizado durante el V. Foro Social Mundial*. Porto Alegre, 30.1.2005. Dostupné z WWW: <http://www.forumsocialmundial.org.br/download/chavez_speech_EN.pdf>.

⁴⁰ *Palabras del Presidente Hugo Chávez Frías en el Acto Enlazando Alternativas II*. Viena, 13.5.2006. Dostupné z WWW: <http://portal.gobiernoonlinea.ve/misc-view/sharedfiles/Chavez_Acto_Enlazando_Alternativas_II13052006.pdf>.

⁴¹ HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. Plzeň 2008, s. 76-78.

⁴² WILPERT, Gregory. *venezuelananalysis.com: News, Views, and Analysis* [online]. July 11th 2006 [cit. 2010-04-04]. The Meaning of 21st Century Socialism for Venezuela. Dostupné z WWW: <http://venezuelananalysis.com/analysis/1834#_ftn1>

projevu a podle Wilperta je právě zde možné nalézt klíč k rozřešení tohoto problému.

Klasický socialismus totiž prakticky splňoval pouze dvě z těchto podmínek - sociální spravedlnost a v omezené míře i rovnost (někteří si byli rovnější, jak vystihuje Orwell). Podmínka individuální svobody však plněna bezesporu nebyla. Socialismus 21. století se má od klasického socialismu praktikovaného především v Evropě 20. století lišit plněním všech tří podmínek, tedy včetně podmínky individuální svobody. Dle Wilperta se tedy socialismus 21. století dá označovat jako socialismus libertariánský.

Dalším rozdílem by měla být již zmiňovaná návaznost tohoto socialismu na myšlenky Simóna Bolívara, přičemž Chávez klade velký důraz také na křesťanské poselství, které by mělo být v tomto novém socialismu obsaženo. Ve svém pořadu *Aló Presidente* dokonce prohlásil: „*Kdyby tu žil Kristus, byl by socialista.*“⁴³, přičemž v silně katolické Venezuele takový výrok může zcela jistě zásadně ovlivnit smýšlení například chudého, méně vzdělaného obyvatelstva.

Programový obsah této inovované ideologie socialismu, tak jak je více či méně prezentován obyvatelstvu Venezuely, je pro účely této analýzy rozdělen do čtyř následujících podkapitol. Postupně se tedy budeme věnovat politické transformaci, sociální politice, hospodářské politice a zahraniční politice socialismu 21. století ve Venezuele.

3.1. Politická transformace

Politická transformace byla již od samého počátku jedním z ústředních témat Chávezovy politiky. Již za existence hnutí MBR 200 se vyjadřoval pro svolání ústavodárného shromáždění, které by bylo schopné změnit ústavu z roku 1961. Tento nový socialismus nesmí být podle Cháveza tak státocentrický, jako tomu bylo v socialismu 20. století. Jedním z cílů pro socialismus 21. století je totiž „*nahradit plutokratickou demokracii demokracií přímou*“⁴⁴.

I proto bývá jako synonymum pro socialismus ve Venezuele používán termín participativní demokracie⁴⁵. Pojem demokracie totiž nemá v koncepci socialismu 21. století znamenat pouze svobodné volby, ve kterých si lid zvolí své zástupce, a ochranu základních

⁴³ DIETRICH, Heinz et al. *Hugo Chávez y el Socialismo del Siglo XXI*. [online]. s. 34. Dostupný z WWW: <http://www.kaosenlared.net/media/2004/4559_1_Socialismo_del_Siglo_XXI.pdf>

⁴⁴ *Discurso pronunciado en el "XVI Festival de la Juventud"*. Caracas, 13.8.2005. Dostupné z WWW: <<http://www.aporrea.org/ideologia/a16108.html>>.

⁴⁵ BOHMER, Peter. Venezuela: Socialism for the 21st Century. *venezuelanalysis.com* August 5th 2009. Dostupný z WWW: <<http://www.venezuelananalysis.com/analysis/4690>>

lidských práv a svobod, jako je svoboda projevu, náboženství či právo na ochranu osobního vlastnictví. Má se jednat o pojem mnohem širšího významu. Lidé by v participační demokracii měli být osobně angažováni v rozhodování o záležitostech, které se jich přímo týkají. Naplnění tohoto principu by mohlo přinést využití institutu referenda, pomocí něhož by mohli obyvatelé spolurozhodovat o kandidaturách do vysokých funkcí a možná dokonce i v otázkách státního rozpočtu.

Z toho jasně vyplývá, že politická transformace rozhodně nemůže končit pouhou změnou ústavy - ta měla být jen prvním krokem, který umožní nastartovat celý proces. Celá řada rozhodovacích pravomocí by měla být delegována na regionální úroveň, čímž by mělo dojít k radikální decentralizaci, která by teoreticky mohla vyřešit jeden z největších problémů, kterým podle Cháveze země trpí především díky minulému období puntofijismu - prosazování privátních zájmů bohatých firem u vládních představitelů. Jejich moc bude totiž touto decentralizací výrazně rozmělněna a tím budou možnosti lobbingu omezeny⁴⁶.

V souvislosti s politickou transformací je ještě nutné zmínit postavení armády ve státě. Pro Huga Cháveze, prominentního armádního důstojníka, je tato otázka osobně velice důležitá. Reputace armády po událostech roku 1989, kdy dle rozkazu krutě zasahovala proti civilnímu obyvatelstvu, dosti utrpěla. Hlavní příčinu, proč jsou latinskoamerické armády tak často schopné represe na vlastním civilním obyvatelstvu, spatřuje Chávez v tom, že je armáda zcela účelově držena odděleně od obyvatel země⁴⁷. Jedním z cílů, které si stanovil, je tuto situaci změnit. Sám totiž razí maoistické heslo „Lid je pro armádu to, co je voda pro ryby“, tedy že důvěra civilního obyvatelstva je pro efektivní vykonávání základní funkce armády, tedy ochrany obyvatel, životně důležitá. Hugo Chávez chce tohoto cíle dosáhnout zapojením armády do obecně prospěšných misí a sociálních programů, které jeho vláda organizuje. Tímto způsobem má být vytvořena jakási civilně-vojenská jednota, díky níž bude armáda pomáhat s běžnými každodenními problémy civilního obyvatelstva a tím si k němu vybuduje náklonnost⁴⁸.

Celkově by tedy ve společnosti socialismu 21. století ve Venezuele měli mít občané

⁴⁶ WILPERT, Gregory. *venezuelanalysis.com: News, Views, and Analysis* [online]. July 11th 2006 [cit. 2010-04-04]. The Meaning of 21st Century Socialism for Venezuela. Dostupné z WWW: <http://venezuelanalysis.com/analysis/1834#_ftn1>

⁴⁷ WILPERT, Gregory. *venezuelanalysis.com: News, Views, and Analysis* [online]. July 11th 2006 [cit. 2010-04-04]. The Meaning of 21st Century Socialism for Venezuela. Dostupné z WWW: <http://venezuelanalysis.com/analysis/1834#_ftn1>

⁴⁸ WILPERT, Gregory. *venezuelanalysis.com: News, Views, and Analysis* [online]. July 11th 2006 [cit. 2010-04-04]. The Meaning of 21st Century Socialism for Venezuela. Dostupné z WWW: <http://venezuelanalysis.com/analysis/1834#_ftn1>

výrazný podíl na rozhodování o alokaci finančních prostředků na lokálních úrovních, o nominacích do klíčových pozic a pomocí referenda by měli rozhodovat i o klíčových otázkách chodu státu. Politická transformace v socialismu 21. století má znamenat vyšší podíl přímé a participační demokracie. Zároveň to v Chávezově koncepci znamená zapojení armády do každodenního života obyvatelstva a sociálních misí, což má pozitivně působit na jejich vzájemné vztahy.

3.2. Sociální politika

Tato politika je v ideologii socialismu naprostou prioritou, a to z jednoduchého důvodu, který popisuje např. Maslowova teorie hierarchie potřeb⁴⁹. Člověk potřebuje prvotně uspokojit základní životní potřeby jako je jídlo, pití, střecha nad hlavou, příjem nebo osobní bezpečnost a teprve poté je schopen zabývat se potřebami dalšími, mezi nimiž je i jeho účast na veřejném životě a jeho politická angažovanost⁵⁰.

S Chávezovou vizí participace obyvatel na rozhodování ve státě tedy velice úzce souvisí i boj s všudypřítomnou chudobou, která v době jeho nástupu do úřadu prezidenta dosahovala téměř 50 %⁵¹, a s problémy jako negramotnost a kriminalita, které jsou s chudobou velice úzce spjaty. Zvláštní skupinu, která je těmito problémy obzvláště zasažena, tvoří domorodé obyvatelstvo, které je v latinskoamerických společnostech převážně sociálně vyloučeno. Hugo Chávez, sám míšenec tří ras, hlásá nutnost zlepšení životních podmínek indiánů a díky této rétorice se stal symbolem ochrany práv domorodého obyvatelstva v Andském regionu⁵².

K vyřešení těchto sociálních problémů ve Venezuele musí dle Cháveze stát zcela zásadně změnit svůj dosavadní přístup. Minulé vlády Carlose Andrése Peréze nebo Rafaela Caldery se snažily tuto problematiku řešit zavedením neoliberálních strukturálních reforem, které jim navrhoval Mezinárodní měnový fond. Tento přístup vyžadoval liberalizaci trhů a masivní privatizace, které měly spustit samoozdravovací proces díky tržním mechanismům. Socialismus 21. století však naopak vyžaduje přímé zásahy státu,

⁴⁹ A. Maslow (*1.4.1908 – =8.6.1970), americký psycholog, autor konceptu "hierarchie lidských potřeb"

⁵⁰ HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. Plzeň 2008. s. 77.

⁵¹ United Nations. *Comisión Económica para América Latina y el Caribe* [online]. c2000 [cit. 2010-04-13]. Dostupné z WWW: <www.eclac.org>.

⁵² KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s 141.

protože „*správa věcí veřejných by měla být ve službách většiny*“⁵³. Státní příjmy musí být lépe přerozdělovány, přičemž ke změně musí dojít především v oblasti veřejných výdajů na vzdělání, zdravotnictví, pojištění, infrastrukturu, zajišťování pracovních míst atd. Finanční prostředky mají být vynaloženy na plnění předem definovaných úkolů, programů a misí, které by měly mít určen vždy konkrétní cíl.

Jak bylo zmíněno v minulém oddíle, do těchto projektů by měla být aktivně zapojena armáda, která může pomoci jak s organizací, tak s jejich samotným vykonáváním, což by mělo vytvořit již zmíněné civilně-vojenské vazby. Charakter misí by se měl podle Cháveze postupně měnit. V těchto projektech, které prvotně iniciuje a řídí vláda, Chávez očekává rostoucí participaci a iniciativu ze strany samotných občanů ochotných pomáhat si navzájem a spolupracovat. Díky těmto sociálním programům, boji proti chudobě a programům na zvyšování zaměstnanosti, by se měla změnit problematická situace nejchudších obyvatel země, čímž by se měly zmenšit i stávající sociální rozdíly, a tak by měla být docílena větší sociální spravedlnost.

Socialismus 21. století tedy považuje sociální politiku, a to především boj proti chudobě, za zcela zásadní pro možnou další transformaci. Chávezova vize boje proti sociálním problémům ve Venezuele spočívá ve vládních investicích především v souvislosti s pořádáním tzv. misí, které mají nejen zlepšit životní podmínky těch nejchudších obyvatel, ale zároveň mají probudit jejich vlastní aktivitu a snahu o participaci ve veřejném životě.

3.3. Hospodářská politika

Hospodářská politika je oblast, které se přechod k socialismu 21. století dotýká asi nejvíce. Právě zde by mělo dojít k těm největším reformám na mnoha úrovních, přičemž tou nejzásadnější přeměnou by měl projít celý ekonomický systém země.

Dalším vymezeným cílem socialismu 21. století je totiž to, že by „*tržní ekonomika měla být nahrazena demokraticky plánovanou ekonomikou hodnot*“⁵⁴. Stávající systém, který ve Venezuele funguje, je postaven jako všude jinde, snad s výjimkou Severní Koreji či Kuby, na tržních hodnotách, přičemž nátlak ze strany mezinárodních institucí a velkých zemí jako jsou USA jej nutí ke stále vyšší liberalizaci. Socialismus 21. století má však

⁵³ *Discurso pronunciado en el "XVI Festival de la Juventud"*. Caracas, 13.8.2005. Dostupné z WWW: <<http://www.aporrea.org/ideologia/a16108.html>>.

⁵⁴ *Discurso pronunciado en el "XVI Festival de la Juventud"*. Caracas, 13.8.2005. Dostupné z WWW: <<http://www.aporrea.org/ideologia/a16108.html>>.

fungovat na zcela jiném principu. Přejímání tržních hodnot utvářených na principu střetávání poptávky a nabídky není morálně správný. Produkty by měly být ohodnoceny na základě do nich prací vložené hodnoty, to znamená, že určující proměnou by při ohodnocování produktů měl být kumulovaný čas strávený jejich výrobou⁵⁵.

Zásadní změnou by měl projít i institut vlastnictví. Postupně by měly být redukovány korporace, společnosti s ručením omezeným i jiné privátní firmy. Jedinou demokratickou formou vlastnictví je totiž v teorii socialismu 21. století družstvo⁵⁶. Ačkoliv je jeho řízení zpočátku poněkud obtížnější, díky menším státním dotacím může tato výrobní jednotka dosáhnout mnohem větší svobody a participace pracovníků na rozhodování, než je tomu u jiných forem vlastnictví. Velké podniky, které svým působením ovlivňují chod státu a život obyvatel v něm, jsou příliš důležité na to, aby byly řízeny pouze svými pracovníky. V případě takového typu podniku by se měl na rozhodování v něm podílet i stát a jím určení odborníci.

Zcela odlišnou a více pragmatickou kapitolu Chávezovy hospodářské politiky tvoří jeho postoj k ropnému průmyslu. Už během své kampaně v roce 1998 vystupoval proti privatizaci venezuelského ropného podniku PdVSA. Ropu totiž vidí jako „geopolitickou zbraň“ a s ohledem na ropné zásoby ve Venezuele se jedná o zbraň velice mocnou⁵⁷.

Jedním ze zásadních kroků tedy je i zamezení privatizace PdVSA a naopak její plné znárodnění. Příjmy z exportu ropy jsou pro ekonomiku Venezuely totiž zcela zásadní, tvoří 75 – 80 % veškerých příjmů z exportu a přibližně 40 – 50 % státních příjmů jako takových⁵⁸. Pokud bude PdVSA plně v rukou státu, příjmy z ropného průmyslu budou zcela pod jeho kontrolou. A čím vyšší příjmy, tím lépe bude Hugo Chávez moci praktikovat svou sociální politiku.

⁵⁵ Bloque Regional del Poder Popular Latinoamericano (BRPP). *Programa General de Transición hacia la Economía Política Del Socialismo del Siglo XXI en América Latina*. Barquisimient, diciembre 2008. Dostupné z WWW: <<http://www.socialismoxxi.org/Programa%20general%20Soc%20SXXI.pdf>>.

⁵⁶ *Discurso pronunciado en el "XVI Festival de la Juventud"*. Caracas, 13.8.2005. Dostupné z WWW: <<http://www.aporrea.org/ideologia/a16108.html>>.

⁵⁷ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s 7.

⁵⁸ *Energy information administration (EIA)* [online]. June 2005 [cit. 2010-04-18]. OPEC Revenues: Country Details. Dostupné z WWW: <<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/orevcoun.html>>.

3.4. Zahraniční politika

Posledním aspektem socialismu 21. století, kterým se zde budu zabývat, je zahraniční politika, na které je nejvíce znatelný vliv původní Bolívarovské revoluce. Jak bylo naznačeno již v úvodu k těmto kapitolám, jedná se především o princip antiimperialismu zaměřený proti dnešnímu chápání Monroeovy doktríny. Původní řeč prezidenta Jamese Monroea z roku 1823 obsahovala ustanovení o tom, že západní hemisféra je uzavřena pro další kolonizaci evropskými mocnostmi a že jakýkoliv pokus o ovládnutí národů na ní bude považován za nepřátelský akt proti Spojeným státům⁵⁹. Později však začala být tato doktrína chápána jako vymezení západní hemisféry jakožto sféry vlivu Spojených států, a toto chápání mělo na svědomí četné zásahy USA do vnitropolitického dění v latinskoamerických zemích.

Tyto země jsou již 200 let samostatnými státy a do jejich vnitřních záležitostí by tedy neměla žádná třetí strana bez vyzvání zasahovat. Hugo Chávez se se svou radikální antiimperialistickou rétorikou snaží navázat na odkaz osvoboditele Simóna Bolívara, který inicioval latinskoamerický boj za nezávislost. To však není jediná Bolívarova vize, kterou se nechal Hugo Chávez inspirovat.

Velmi výrazný je také princip internacionalismu, který výrazně vychází z Bolívarových idejí o vytvoření latinskoamerické Ligy Národů, která by měla k dispozici společnou armádu a v jejímž rámci by fungoval model jednotného trhu⁶⁰. V konceptu socialismu 21. století je tento princip zabudován do představy intenzivní obchodně-politické spolupráce s ostatními latinskoamerickými zeměmi. Tato spolupráce by měla být primárně založená na principech solidarity místo tradiční ekonomické soutěže. Kooperace států založená na netržních principech by měla postupně stírat ohromné ekonomické rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, zefektivnit alokaci zdrojů, a tak snížit jejich zaostalost⁶¹. Zároveň by takováto spolupráce měla za důsledek pokles orientace latinskoamerických zemí na USA a tím by byl snížen jejich vliv v oblasti, což by bylo při Chávezově boji proti americkému imperialismu jenom žádoucí.

⁵⁹ *Encyclopædia Britannica* [online]. c2010 [cit. 2010-05-12]. Document: James Monroe: The Monroe Doctrine. Dostupné z WWW: <<http://www.britannica.com/bps/additionalcontent/8/116944/Document-James-Monroe-The-Monroe-Doctrine>>.

⁶⁰ *Understanding the Venezuelan revolution: Hugo Chávez talks to Marta Harnecker*. New York: 2005. s. 120.

⁶¹ *Discurso pronunciado en el "XVI Festival de la Juventud"*. Caracas, 13.8.2005. Dostupné z WWW: <<http://www.aporrea.org/ideologia/a16108.html>>.

4. Realizace programu socialismu 21. století ve Venezuele

Na tomto místě se hodí pro lepší orientaci v dalším textu stručně nastínit vývoj nejdůležitějších událostí ve Venezuele od roku 1998 do současnosti. V roce 1999 byl uskutečněn slibovaný projekt nové ústavy a po jeho schválení v referendu se Hugo Chávez nechal nově zvolit prezidentem na 6 let. Tyto volby jen dokázaly, že Chávez měl v tomto období u civilního obyvatelstva silnou podporu a podařilo se mu získat dokonce 59,8 % hlasů⁶².

O rok později však začala jeho popularita klesat. Jedním z hlavních důvodů tohoto poklesu preferencí bylo postupné obsazování klíčových funkcí loajálními lidmi a také to, že Hugo Chávez začal velmi intenzivně využívat své ústavní pravomoci vydávat prezidentské dekrety o síle zákona⁶³. Toto počínání zburcovalo i dosud poněkud ochromenou opozici, která začala usilovat o jeho svržení.

Její snahy vyvrcholily 11. dubna 2002. Opozice, složená především z pravicových stran a podnikatelských kruhů, uspořádala státní převrat. Podařilo se jí sesadit Huga Cháveze z postu prezidenta a uvěznit ho ve vězení Fort Tiuna. Sama nastolila vládu novou, v jejímž čele stál Pedro Carmona, ředitel obchodní asociace Fedecámaras. Radost z vítězství však netrvala dlouho. Chávezovi stoupenci začali okamžitě jednat o vydání jeho osoby a zároveň se okolo Fort Tiuna začaly srocovat davy civilistů pocházejících především z chudinských čtvrtí, které naléhaly na jeho propuštění. Celý převrat nakonec skončil 14. dubna neúspěchem a Hugo Chávez se po pouhých 36 hodinách vrátil do úřadu prezidenta.⁶⁴

Ani tehdy však nebyla krize zcela zažehnána. Nesouhlas s personálními změnami a vládním řízením podniku PdVSA vyústil v prosinci téhož roku ve dvouměsíční stávkou ropného průmyslu provázenou masivními demonstracemi jak z řad oponentů režimu požadujících Chávezovu rezignaci, tak z řad jeho stoupenců⁶⁵. Stávka nakonec neměla pro

⁶² NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Příčiny politické nestability ve Venezuela na začátku 21. století a perspektivy budoucího vývoje. In NACHIGALLOVÁ, Mariana, et al. *Politické, sociální a ekonomické problémy v zemích Latinské Ameriky a Pyrenejského poloostrova*. Praha: 2004.s. 63.

⁶³ NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Příčiny politické nestability ve Venezuela na začátku 21. století a perspektivy budoucího vývoje. In NACHIGALLOVÁ, Mariana, et al. *Politické, sociální a ekonomické problémy v zemích Latinské Ameriky a Pyrenejského poloostrova*. Praha: 2004.s 63.

⁶⁴ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s. 30.

⁶⁵ pochody a demonstrace probíhaly ve dnech 6., 7. a 20. prosince 2002 a 23. ledna 2003

venezuelskou ekonomiku tak fatální důsledky, jak se při její závislosti na příjmech z exportů ropy dalo očekávat, a Chávezovi se dokonce podařilo obrátit veřejné mínění na svou stranu⁶⁶. V průběhu prvních měsíců roku 2003 navíc Chávezova vláda spustila několik sociálních programů, které pravděpodobně měly napomoci preferencím prezidenta, a to nejen kvůli této přestálé krizi, ale i kvůli dalším aktivitám opozice.

Ani po tomto neúspěchu se totiž opozice nevzdala a rozhodla se využít možnosti, kterou nabízí nová ústava. Tímto nástrojem je odvolací referendum, které umožňuje odvolání jakéhokoli voleného veřejného činitele z jeho úřadu, tedy včetně prezidenta. Pro vypsání odvolacího referenda však ústava vyžaduje nejprve shromáždit dostatečný počet podpisů, jejichž platnost musí být posléze ověřena. Po dlouhém otálení a zpochybňování jak legitimacy podpisů, tak konečného rozhodnutí odpovědného orgánu o jejich platnosti, bylo nakonec uznáno 1,8 milionu podpisů a opozici se posléze podařilo aktivizovat i dostatečný počet osob k oprávněnému podpisu⁶⁷. V srpnu 2004 tedy skutečně došlo k uspořádání odvolacího referenda. Při dosti vysoké volební účasti 70 % oprávněných voličů Cházeze podpořilo 59,25 % z nich a podobný výsledek legitimující jeho režim vzešel i z prezidentských voleb v roce 2006, kde získal dokonce 62,84 % hlasů⁶⁸. Svou nespokojenost opozice vyjádřila bojkotem parlamentních voleb v roce 2005. Tyto volby, ač při volební absenci 70 %⁶⁹, přinesly Chávezovi absolutní většinu v parlamentu.

Opozice se po těchto událostech nakonec stáhla do ústraní a Hugo Chávez od té doby nemusel čelit významnější politické krizi. V roce 2009 se mu dokonce podařilo vydobýt si v referendu možnost neomezeně kandidovat na své znovuzvolení a věří i ve své vítězství ve volbách v roce 2012, přičemž mezi jeho hlavní argumenty, proč by tomu tak mělo být, patří: „*Es una necesidad para la revolución*” (Pro revoluci je to nutnost)⁷⁰.

Jak však jeho "revoluce" k nastolení socialismu 21. století reálně vypadá, na to se

⁶⁶ NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Příčiny politické nestability ve Venezuela na začátku 21. století a perspektivy budoucího vývoje. In NACHIGALLOVÁ, Mariana, et al. *Politické, sociální a ekonomické problémy v zemích Latinské Ameriky a Pyrenejského poloostrova*. Praha: 2004. s. 69.

⁶⁷ NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Příčiny politické nestability ve Venezuela na začátku 21. století a perspektivy budoucího vývoje. In NACHIGALLOVÁ, Mariana, et al. *Politické, sociální a ekonomické problémy v zemích Latinské Ameriky a Pyrenejského poloostrova*. Praha: 2004. s.72–74.

⁶⁸ BUBEN, Radek. Venezuelan presidential election 2006: Sin novedades. In SPRINGEROVÁ, Pavlína, et al. *Election year 2006: Latin America on the crossroads?*. Praha: AMO, 2008. s.124-128.

⁶⁹ ALVÁREZ, Hernando. *BBC Mundo* [online]. 5 de diciembre de 2005 [cit. 2010-05-19]. Venezuela: Chávez gana pero... Dostupné z WWW: <http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/latin_america/newsid_4498000/4498240.stm>.

⁷⁰ Chávez está seguro de que será reelecto presidente en 2012. *El Universal* [online]. 13.11.2009, [cit. 2010-05-11]. Dostupný z WWW: <http://www.eluniversal.com/2009/11/13/pol_ava_chavez-esta-seguro-d_13A3052451.shtml>.

blíže podíváme v následujících tematických podkapitolách, věnujících se opět postupně politické transformaci související především se změnou ústavy, sociální politice představované takzvanými misemi, hospodářské politice, a nakonec i Chávezově provokativní zahraniční politice.

4.1. Politická transformace

Jedním z prvních kroků nové vlády Huga Cháveze v rámci politické transformace bylo proklamované svolání konstitučního shromáždění, které bylo v duchu participační demokracie schváleno v referendu. Následné volby byly koncipovány tak, že 24 zástupců do ústavodárného shromáždění bylo zvoleno na celonárodní úrovni, 104 za jednotlivé státy a 3 zástupce mělo domorodé obyvatelstvo. Všech 131 zástupců bylo voleno většinou a přímo. Konečný výsledek těchto voleb nakonec nebyl překvapivý – 125 křesel připadlo stranám, které se podílely na Chávezově politickém projektu, tedy vesměs stranám okolo MVR, zatímco opozice získala pouze 6 křesel⁷¹.

Ústavodárné shromáždění nakonec návrh nové ústavy vytvořilo za pouhé 3 měsíce. Nachtigallova⁷² vysvětluje tuto hektičnost výraznými politickými tlaky na dokončení návrhu ze strany politické reprezentace, která se obávala ztráty veřejné podpory pro projekt nové ústavy. To dále vyústilo v nervozitu a prosazování různých tlaků, což v konečném důsledku negativně ovlivnilo celkovou kvalitu dokumentu. Návrh ústavy byl v prosinci 1999 přijat v dalším referendu téměř 72 % hlasů (volební absence 55,6 %)⁷³.

Tou na první pohled nejviditelnější změnou, kterou nová ústava přinesla, byla změna jména země z Republika Venezuela (*República de Venezuela*) na Bolívarovská republika Venezuela (*República Bolivariana de Venezuela*), čímž se Chávez opět obrací na Simóna Bolívara a jeho odkaz.

Jedním z největších pozitivních přínosů nové ústavy bylo především zevrubné zpracování otázky lidských práv a svobod (hlava III), přičemž za povšimnutí stojí např. rovnocennost mužů a žen, které se v ústavě věnuje jednak samostatný článek (čl. 88) a jednak je zdůrazněna striktním používáním jak maskulinních, tak femininních verzí

⁷¹ WILPERT, Gregory. *Venezuelanalysis.com: News, Views, and Analysis* [online]. August 27th 2003 [cit. 2010-04-29]. Venezuela's New Constitution. Dostupné z WWW: <<http://venezuelanalysis.com/analysis/70>>

⁷² NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Příčiny politické nestability ve Venezuela na začátku 21. století a perspektivy budoucího vývoje. In NACHIGALLOVÁ, Mariana, et al. *Politické, sociální a ekonomické problémy v zemích Latinské Ameriky a Pyrenejského poloostrova*. Praha: 2004. s. 62.

⁷³ WILPERT, Gregory. *Venezuelanalysis.com: News, Views, and Analysis* [online]. August 27th 2003 [cit. 2010-04-29]. Venezuela's New Constitution. Dostupné z WWW: <<http://venezuelanalysis.com/analysis/70>>

všech politických funkcí, národností atd. Ústava se však nevěnuje pouze obvykle zapracovávaným právům, svobodám a povinnostem, obsahuje i ustanovení o právech kulturních a vzdělávacích, právech na zaměstnání, ubytování nebo zdravotní péči, která má stát povinnost svým občanům zaručovat. Samostatná kapitola je potom vyhrazena i právům domorodého obyvatelstva (hlava III, kapitola VIII). Za zmínku stojí ještě otázka politických práv, mezi která byl mimo jiné zahrnut i institut referenda (hlava III, kapitola IV) umožňující přímou participaci občanů na rozhodování. Ústava zmiňuje čtyři typy jeho užití - konzultativní, schvalovací, anulační pro zákony i dekrety a odvolací, které umožňuje ukončit mandát jakémukoliv volenému veřejnému činiteli, tedy včetně prezidenta, čehož se opozice snažila využít v roce 2004.

Nová ústava však obsahuje i mnohá nestandardní ustanovení. Velmi neobvyklé je například nové rozdělení mocí. Vedle legislativy, exekutivy a judikativy jsou novou ústavou zavedeny ještě moc volební (hlava V, kapitola V), jejíž funkcí je dohlížet na jednotlivé volební procesy, a veřejnou (hlava V, kapitola IV), která dohlíží na správné dodržování funkcí jednotlivých státních orgánů.

Proměnou prošlo také postavení prezidenta. Ústava prodloužila prezidentský mandát z 5 na 6 let a umožnila mu jedno znovuzvolení v následujícím období, přičemž referendum z února 2009 tento limit ruší. Články 203 a 236 (hlava V, kapitola II) obsahují ustanovení o možnosti delegovat na prezidenta legislativní pravomoc, která mu umožňuje vydávat dekrety o síle zákona bez další konzultace s Národním shromážděním.

Diskutabilní jsou potom i ustanovení o financování politických stran (hlava III, kapitola IV, článek 67). Ústava zakazuje jejich financování státem, čímž omezuje především konkurenci subjektů reprezentujících neziskové sektory a zároveň je tedy potenciálním zdrojem korupce⁷⁴.

Text ústavy však ještě neznamená jeho praktické naplňování. Příkladem budiž právě otázka dodržování lidských práv. V praxi se totiž vláda Huga Cháveze dopouští v této oblasti mnoha přestupků. Organizace Human Rights Watch označuje v souvislosti s porušováním lidských práv za jeden z klíčových momentů pokus o převrat v dubnu 2002, kdy byl Chávez opozicí na dva dny zbaven moci. Právě tento moment se totiž stal pro Chávezovu vládu odůvodněním pro přijetí mnoha nestandardních opatření, mezi nimiž

⁷⁴ NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Příčiny politické nestability ve Venezuela na začátku 21. století a perspektivy budoucího vývoje. In NACHIGALLOVÁ, Mariana, et al. *Politické, sociální a ekonomické problémy v zemích Latinské Ameriky a Pyrenejského poloostrova*. Praha: 2004. s. 62.

i převzetí moci nad Nejvyšším soudem⁷⁵, čímž byla radikálně narušena jeho nezávislost⁷⁶.

Velmi výrazné jsou především zásahy proti oponentům režimu zvaným *anti-chavistas*. Jako příklad může sloužit kauza *Lista Tascón*. Jednalo se o seznam osob, které podepsaly petici pro svolání odvolacího referenda proti Chávezovi v roce 2003. Tito lidé později očividně z politických důvodů přicházeli o práci⁷⁷. Postihy však ve Venezuele nejsou směřovány jen proti samostatným osobám, ale i proti společnostem, organizacím nebo médiím, která se k Chávezově vládě vyjadřují kriticky. Příkladem budiž vyhoštění zástupců Human Rights Watch v září 2008 nebo zamezování vysílání vybraných televizních stanic a rádií⁷⁸.

O neuspokojivé situaci v oblasti dodržování lidských práv vypovídá i index demokratičnosti, který se pro Venezuelu od roku 1998 do roku 2008 zhoršil z původních 2,5 na 4⁷⁹, přičemž hodnocení probíhá na stupnici od 1 do 7, kde 7 reprezentuje hodnocení nejhorší. Lépe si Venezuela nevede ani v hodnocení míry korupce. Za stejné období se její index zhoršil z 2,3 na 1,9⁸⁰ na stupnici od 1 do 10, kde nejlepší hodnocení je právě 10.

Poněkud uspokojivější je již naplňování cíle participační demokracie. Referendum jakožto nástroj participace občanů na politickém rozhodování je využíváno nadstandardně často a vyšší participace se podařilo dosáhnout i na lokálních úrovních. Hlavní roli tam hrají Komunální rady. Jedná se o jednotky tvořené 200 až 400 rodinami, které na principech přímé demokracie rozhodují o alokaci přidělených finančních prostředků v rámci svých komunit i o jiných záležitostech ovlivňujících jejich chod⁸¹. Principy participace se tedy poměrně daří naplňovat.

Oproti tomu vyšší koncentrace moci v rukou prezidenta se s programem rozchází,

⁷⁵ uvolněné posty byly obsazeny loajálními osobami

⁷⁶ Human Rights Watch [online]. September 18, 2008 [cit. 2010-05-03]. Venezuela: Rights suffer under Chávez. Dostupné z WWW: <<http://www.hrw.org/en/news/2008/09/18/venezuela-rights-suffer-under-chavez>>.

⁷⁷ BUBEN, Radek. Venezuelan presidential election 2006: Sin novedades. In SPRINGEROVÁ, Pavlína, et al. *Election year 2006: Latin America on the crossroads?*. Praha: AMO, 2008. s. 127

⁷⁸ Neprodloužení licence RCTV v roce 2007, zrušení vysílání 7 stanic např. TV Chile v lednu 2010.

⁷⁹ Metodologie viz: <http://freedomhouse.org/template.cfm?page=351&ana_page=354&year=2009> Freedom House [online]. 2009 Edition [cit. 2010-05-19]. Country report: Venezuela. Dostupné z WWW: <<http://freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2009&country=7733>>.

⁸⁰ Metodologie viz: <http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/methodology> Transparency International: *the global coalition against corruption* [online]. c2000-2007 [cit. 2010-05-19]. Corruption Perceptions Index 2009. Dostupné z WWW: <http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table>.

⁸¹ WILPERT, Gregory. *Venezuelanalysis.com: News, Views, and Analysis* [online]. July 11th 2006 [cit. 2010-04-04]. The Meaning of 21st Century Socialism for Venezuela. Dostupné z WWW: <http://venezuelanalysis.com/analysis/1834#_ftn1>

a to především díky možnosti vydávání prezidentských dekretů o síle zákona. Hugo Chávez toto své právo poměrně aktivně využívá i v tak problematických otázkách, jako byl například zákon o pozemkové reformě⁸². Tyto postupy totiž vylučují participaci občanů a zároveň jsou zcela kontrastní k principu decentralizace moci, který byl také jedním z cílů socialismu 21. století. V této souvislosti je však nutno poznamenat, že Cházèzova možnost využívat této pravomoci pramení především z aktuální politické situace, tedy především z jeho momentální parlamentní většiny. Ze studie Měšťánkové⁸³ dokonce vyplývá, že ústavní pravomoci prezidenta Venezuely jsou jedny z nejslabších v Latinské Americe.

4.2. Sociální politika

Sociální politice se v ústavě věnuje kapitola V hlavy III. Zajímavá jsou především ustanovení o ochraně zdraví, kterou ústava označuje za součást práva na život. Stát je na základě tohoto předpokladu povinen vyvíjet politiku orientovanou na zvýšení kvality života a je povinen zaručit přístup občanů ke zdravotní péči, jejíž financování je také v rukou státu, přičemž tento sektor by neměl být privatizován. Podobná jsou i ustanovení o právu na vzdělání nebo právu pracovat.

Státní výdaje na tuto politiku se v průběhu let Cházèzovy vlády skutečně podařilo navýšit ze 421 USD na obyvatele v roce 1998 na 722 USD na obyvatele v roce 2006⁸⁴, přičemž takový procentuální nárůst je v latinskoamerickém regionu za stejné období skutečně výrazně nadstandardní, nominálně je však tato částka spíše průměrná.

Nejviditelnější formou provádění sociální politiky jsou takzvané mise, tedy většinou vládou iniciované programy s konkrétně určeným cílem. Právě na plnění těchto misí se často podílí armáda, což je svázáno s Cházèzovou snahou vytvořit již zmiňovanou civilně-vojenskou jednotu.

Prvním takovým projektem byl *Plan Bolívar 2000*, kterého se aktivně účastnilo přibližně 40 000 vojáků⁸⁵. Ti se v rámci projektu podíleli na budování a obnově

⁸² NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Příčiny politické nestability ve Venezuele na začátku 21. století a perspektivy budoucího vývoje. In NACHIGALLOVÁ, Mariana, et al. *Politické, sociální a ekonomické problémy v zemích Latinské Ameriky a Pyrenejského poloostrova*. Praha: 2004. s. 63.

⁸³ MĚŠŤÁNKOVÁ, Petra. Latinskoamerické prezidentské systémy: postavení prezidenta a demokratické vládnutí. *Politologická Revue*. Červen 2009, 1, s. 30-62.

⁸⁴ Údaje jsou uvedeny v konstantní hodnotě dolaru z roku 2000

United Nations. *Comisión Económica para América Latina y el Caribe* [online]. c2000 [cit. 2010-04-13]. Dostupné z WWW: <www.eclac.org>.

⁸⁵ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s. 83.

infrastruktury, vypomáhali ve veřejné dopravě, účastnili se různých aktivit zaměřených proti chudobě a nemocem, poskytovali potřebnou zdravotní péči a vypomáhali i s mnohými vzdělávacími programy. Přibližně po jednom roce působení musel být tento projekt z důvodu nejasného zacházení s financemi a podezření z korupce ukončen. Jednalo se však pouze o jeden z prvních programů, které Chávezova vláda iniciovala.

Další mise, které postupně vznikaly, měly již mnohem užší zaměření, pravděpodobně také z důvodu lepší kontroly financí. Mezi nejvýznamnější mise se dá zařadit například *Misión Mercal*. Primárním cílem této mise bylo zvýšit dostupnost potravin jejich subvencováním, s čímž souvisel i další cíl - zajistit potravinovou soběstačnost Venezuely⁸⁶. Podobné mise vznikají i v oblasti zdravotnictví (např. *Misión Barrio Adentro*), bydlení (např. *Misión Hábitat*), vzdělávání a gramotnosti (např. *Misión Robinson*) nebo v oblasti pomoci domorodému obyvatelstvu (např. *Misión Guaicaipuro*).

Problém těchto misí je však v tom, že se nejedná o dlouhodobá systémová řešení, ale spíše o úzce zaměřené ad hoc projekty bez větších přínosů do budoucna. Tato povaha sociální politiky navíc umožňuje Chávezově vládě spustit potřebné projekty například v krizových momentech, aby si tak upevnila své preference u početných chudších vrstev obyvatelstva. Příkladem budiž již zmiňované spuštění misí Barrio Adentro a Ribas v období, kdy opozice pořádala podpisové akce pro svolání odvolacího referenda. Přesto je však tato politika ze statistického hlediska úspěšná, jak lze vyčíst z Tabulky 1.

Tabulka 1: Ekonomické a sociální indikátory ve Venezuele

Ukazatel	Rok	Hodnota	Rok	Hodnota
Chudoba (stát)	1998	49,4 %	2008	27,6 %
Extrémní chudoba	1999	21,7 %	2008	9,9 %
Gini koeficient	1999	0,498	2008	0,412
Kojenecká úmrtnost	1995 - 2000	20,7 ‰	2005 - 2010	17 ‰
Přístup k pitné vodě	1995	91 %	2005	93 %
Nezaměstnanost	1998	11,3 %	2008	7,4 %

Zdroj: United Nations. *Comisión Económica para América Latina y el Caribe* [online]. c2000 [cit. 2010-04-13]. Dostupné z WWW: <www.eclac.org>.

⁸⁶ *Mercal al servicios de un Pueblo Soberano* [online]. c2007 [cit. 2010-05-20]. Nosotros / Reseña Histórica. Dostupné z WWW: <http://www.mercal.gob.ve/web/index.php?option=com_content&task=view&id=7&Itemid=>>.

4.3. Hospodářská politika

Deklarovaný přechod hospodářství z tržní ekonomiky na „ekonomiku hodnot“ zatím ve Venezuele zůstává jen ideou. Nepopiratelné pokroky v naplňování programu socialismu 21. století však byly učiněny v oblasti vlastnictví. Díky otevřené státní podpoře se během Chávezovy vlády zvýšil počet družstev z původních 800 v roce 1998 na více než 100 000 v roce 2005, přičemž v témže roce družstva zaměstnávala téměř 10 % dospělého obyvatelstva Venezuely⁸⁷. V řadě významných státních podniků, jako jsou společnosti CADAFE dodávající elektřinu nebo Alcasa pro těžbu hliníku, byl v průběhu let zaveden institut komanagementu, tedy společného řízení podniku jak státem, tak zaměstnanci. Vedle toho postupně docházelo k zestátnění mnoha dalších průmyslových odvětví.

K zásadní změně došlo i ve vlastnictví a řízení ropného podniku PdVSA. Nová ústava a od ní odvozená legislativa⁸⁸ převedla strategické řízení podniku do rukou státu, konkrétně Ministerstva pro energetiku a těžbu. Toto opatření umožnilo Chávezovi vyřešit jeden z vážných problémů venezuelské ekonomiky, kterým byly velmi nízké ceny ropy způsobené překračováním produkčních kvót stanovených OPEC. Chávez ve snaze zvýšit cenu ropy prosadil strategii snižování objemu její těžby a tato strategie padla na úrodnou půdu jak v ostatních členských zemích OPEC, tak i v jiných zemích exportujících ropu (např. Norsko). Ceny ropy se díky tomuto postupu skutečně podařilo navýšit, což vedlo nejen ke zvýšení fiskálních příjmů z exportu pro země vyvážející ropu, tedy i pro Venezuelu, ale i k výraznému zlepšení upadajícího postavení kartelové organizace OPEC na mezinárodní scéně⁸⁹.

Rostoucí příjmy z exportu ropy dle Wilperta⁹⁰ umožňují Chávezovi četné státní investice, politiku progresivního zdanění a výrazných regulací a samozřejmě také financování četných sociálních projektů. V této souvislosti je však nutné poznamenat, že výrazná závislost státního rozpočtu na exportech ropy představuje pro Chávezův režim jisté ohrožení, pokud by došlo k dlouhodobému výraznému poklesu jejích cen.

⁸⁷ WILPERT, Gregory. *Venezuelanalysis.com: News, Views, and Analysis* [online]. July 11th 2006 [cit. 2010-04-04]. The Meaning of 21st Century Socialism for Venezuela. Dostupné z WWW: <http://venezuelanalysis.com/analysis/1834#_ftn1>

⁸⁸ Ley Orgánica de Hidrocarburos Gaseosos; prezidentský dekret č. 310 ze 12. září 1999

⁸⁹ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s. 25-26.

⁹⁰ WILPERT, Gregory. *Venezuelanalysis.com: News, Views, and Analysis* [online]. July 11th 2006 [cit. 2010-04-04]. The Meaning of 21st Century Socialism for Venezuela. Dostupné z WWW: <http://venezuelanalysis.com/analysis/1834#_ftn1>

Venezuela v době nástupu Huga Cháveze musela kromě nízkých cen ropy čelit ještě dalšímu ekonomickému problému a tím byl odliv zahraničního kapitálu ze země. Řada zahraničních investorů se zalekla Chávezovy radikální rétoriky a znárodnovacích aktivit a ze země tak byl během prvních 18 měsíců jeho vlády stažen zahraniční kapitál v hodnotě 8 mld. USD⁹¹. Mnozí zahraniční věřitelé se také obávali, že Venezuela přestane splácet úroky ze svých dluhů, ale tyto obavy se nenaplnily.

Nachtigallová⁹² hodnotí Chávezovy ekonomické aktivity v prvních letech jeho vlády jako poměrně racionální. S poklesem jeho politických preferencí v dalších letech však začaly být Chávezovy zásahy do ekonomiky stále více zaměřené na umělé získávání prostředků pro financování populistických projektů. Jako příklad nezdravých zásahů do ekonomiky může být uvedena 50% devalvace měny z ledna 2010. Díky tomuto opatření se pro Venezuelu zdvojnásobily příjmy z ropy a Chávez tak získal okamžitý zdroj finančních prostředků pro svou politiku. To vše však za cenu zdvojnásobení cen importů, drastickému snížení kupní síly obyvatel Venezuely a inflace⁹³.

Chávezovy ekonomické aktivity jsou často z odborného hlediska iracionální a vypovídají spíše než o plnění cílů socialismu 21. století o snaze získat co nejrychleji chybějící finanční prostředky. To se ovšem často děje bez ohledů na další následky, příkladem budiž již zmíněná lednová devalvace měny.

4.4. Zahraniční politika

Chávezova reálná zahraniční politika se více méně shoduje s jeho rétorikou a tedy i s plněním cílů Bolívarovské revoluce a socialismu 21. století. Jedním z hlavních principů jeho zahraniční politiky je tedy i boj proti americkému „imperialismu“, který se podle Cháveze projevuje různými zásahy USA do latinskoamerického dění a snahou prosazovat neoliberalismus v regionu. Takovým případem byla například snaha USA vytvořit Celoamerickou zónu volného obchodu (*Free trade Area of the Americas*, FTAA), jejíž

⁹¹ NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Příčiny politické nestability ve Venezuela na začátku 21. století a perspektivy budoucího vývoje. In NACHIGALLOVÁ, Mariana, et al. *Politické, sociální a ekonomické problémy v zemích Latinské Ameriky a Pyrenejského poloostrova*. Praha: 2004. s. 67.

⁹² NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Příčiny politické nestability ve Venezuela na začátku 21. století a perspektivy budoucího vývoje. In NACHIGALLOVÁ, Mariana, et al. *Politické, sociální a ekonomické problémy v zemích Latinské Ameriky a Pyrenejského poloostrova*. Praha: 2004. s. 67.

⁹³ Chávez má problémy: devalvoval měnu a zemi hrozí nedostatek elektřiny. *Lidovky.cz* [online]. 10. ledna 2010, [cit. 2010-05-11]. Dostupný z WWW: <http://lidovky.cz/chavez-ma-problemy-devalvoval-menu-a-zemi-hrozi-nedostatek-elektriny-127-/zahranici.asp?c=A100110_162525_In_zahranici_tsh>.

součástí měly být členské země NAFTA a všechny latinskoamerické státy kromě Kuby. Hugo Chávez se tvrdě proti tomuto návrhu postavil a brzy se na jeho stranu přidaly i další latinskoamerické země⁹⁴. Napětí mezi USA a Venezuelou se během roku 2002 dále eskalovalo, když vyšlo najevo, že Bushova administrativa věděla o plánovaném státním převratu v roce 2002 dokonce o celých 6 dní dříve, než k němu došlo⁹⁵.

Nutno říci, že Hugo Chávez se vůči Spojeným státům choval a stále chová dosti provokativně, a to navzdory tomu, že USA jsou nejvýznamnější destinací pro export venezuelské ropy⁹⁶. Ve svých projevech obhajuje zájmy zemí, jako jsou Irák a Afganistán, se kterými jsou Spojené státy v konfliktu, a posiluje svoje vazby na Rusko (hlavně v oblasti zbrojení), Čínu, Irán a Sýrii. Nesmíme opomenout, že udržuje velmi vřelé vztahy také s Kubou, přičemž Fidel Castro ho vidí jako svého nástupce v roli vůdce revoluce. Chávez zároveň nikdy neváhal ani slovně napadat samotného prezidenta Bushe, kterého označil za ďábla čpícího sírou, osla, opilce, lháře, vraha a psychicky narušenou osobu⁹⁷.

Napětí mezi Spojenými státy a Venezuelou dosáhlo svého vrcholu v září 2008, kdy byly úplně přerušeny vzájemné diplomatické styky. Situace se začala vylepšovat až s nástupem nového prezidenta Baracka Obamy a v červnu 2009 byly diplomatické vztahy mezi zeměmi znovu obnoveny. Nutno ale říci, že z Chávezových projevů antiamerická rétorika ani zdaleka nezmizela. Současným hlavním tématem vzájemné nevraživosti je především Chávezova podpora levicové guerille FARC v Kolumbii. Ta se silně podílí na produkci a distribuci drog a je jednou z hlavních destabilizujících skupin v zemi. Chávez však trvá na tom, že by měla být FARC považována za legitimního politického hráče⁹⁸. Spekulovalo se i o tom, že Venezuela poskytuje FARC finanční podporu, k tomu ale neexistují žádné důkazy.

Kromě boje proti americkému „imperialismu“ má však podle programu Bolívarovské revoluce a socialismu 21. století Chávez ještě další cíl, kterým je integrace latinskoamerického regionu. V praktickém plnění tohoto cíle se setkává jak snaha naplnit

⁹⁴ Antineoliberalistické nálady v té době panovaly v celé Latinské Americe. Tato skutečnost měla souvislost především s měnovými a finančními krizemi v Mexiku, Brazílii a Argentině v průběhu 90. let.

⁹⁵ KOZLOFF, N. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*. New York: 2007. s. 68.

⁹⁶ V roce 2008 činil export ropy do USA 1,19 milionů barelů za den, což je více než 44 % denní produkce. *U.S. Energy Information Administration* [online]. c2005 [cit. 2010-05-15]. Venezuela: Oil. Dostupné z WWW: <<http://www.eia.doe.gov/cabs/Venezuela/Oil.html>>.

⁹⁷ Chavez's colourful quotations . *BBC News* [online]. 12 November 2007, [cit. 2010-05-11]. Dostupný z WWW: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7090600.stm>>.

⁹⁸ NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Motivation and implications of Chávez politics in the field of security and external policy. *Working Papers Fakulty mezinárodních vztahů*. Praha: 2008. s. 13.

Bolívarův odkaz a vytvořit jakousi Ligu národů, tak vytvořit alternativu k FTAA, která by nebyla založena na principech neoliberalismu, ale na principech spolupráce a solidarity. Projektem, který má tyto ideje naplňovat je Chávezem iniciovaná Bolívarovská alternativa (později aliance) pro lid Latinské Ameriky (*Alternativa/Alianza Bolivariana para los Pueblos de nuestra América*, ALBA). V rámci tohoto projektu, jehož členy je celkem 8 latinskoamerických zemí⁹⁹, probíhají obchodní styky založené i na jiných než tržních principech a dochází k realizaci různých sociálních projektů. Od roku 2004 například Venezuela poskytuje Kubě za výhodných podmínek ropu výměnou za služby lékařů a učitelů, v Bolívii Kuba a Venezuela pomáhaly modernizovat těžbu zemního plynu a např. Nikaragua získala od Venezuely pomoc při stavbě domů a škol pro děti z ulice¹⁰⁰. Významnými počiny bylo i vytvoření televizní stanice Telesur, která má být alternativou k převážně americkým médiím, nebo zavedení společné měny Sucre, která má nahrazovat v platebním styku americký dolar.

Chávez však propaguje spolupráci v rámci celé Latinské Ameriky, neomezuje se pouze na členské země ALBA. Tato spolupráce je již tradičně orientovaná především na obchod s ropou. Hlavní iniciativou v této oblasti je projekt *Petroamérica*, jejíž součástí je projekt *Petrocaribe*, který se specializuje především na distribuci ropy za výhodných podmínek zemím Karibiku, nebo *Petrosur*, spolupráce mezi Venezuelou, Argentinou, Brazílií a Uruguají. Kromě toho Venezuela usiluje o členství v organizaci Mercosur, zatím však figuruje pouze jako přidružený člen, protože její plný vstup blokuje již několik let Paraguay, a je členem UNASUR.

⁹⁹ Od roku 2004 Venezuela a Kuba, v roce 2006 přistoupila Bolívie, 2007 Nikaragua, 2008 Dominika a Honduras (ten ale po státním převratu v roce 2009 z ALBA vystoupil) a 2009 přistoupily Ekvádor, Svatý Vincent a Grenadiny a Antigua a Barbuda.

¹⁰⁰ HATTING, Shawn. *Venezuelanalysis.com: News, Views and Analysis* [online]. February 13th 2008 [cit. 2010-05-11]. ALBA: Creating a Regional Alternative to Neo-liberalism?. Dostupné z WWW: <<http://venezuelanalysis.com/analysis/3154>>.

5. Závěr

Socialismus 21. století je ideologickým směrem, ve kterém se setkávají odkaz osvoboditele Simóna Bolívara, křesťanství a základní principy socialismu. Podle Cháveze by jeho nastolení znamenalo revoluční změnu celé venezuelské společnosti. V této nové společnosti by se na důležitých rozhodnutích měli podílet i samotní občané disponující množstvím práv a svobod, měly by panovat principy solidarity a spolupráce a stát by měl řídit ekonomiku tak, aby bylo dosaženo větší sociální spravedlnosti.

Nová ústava vytvořená na Chávezův podnět v roce 1999 k naplňování těchto cílů bezesporu míří. Do hloubky zpracovává otázku lidských práv a svobod a umožňuje využití referenda jakožto nástroje přímé demokracie. Přesto se však dá ústavě z hlediska plnění cílů socialismu 21. století vytknout několik sporných ustanovení. Jedním z nich je možnost parlamentu delegovat legislativní pravomoci na prezidenta, a tak mu umožnit vydávat dekrety o síle zákona. V současnosti Chávez disponuje většinou v parlamentu a má pravomoc vydávat dekrety. Této možnosti také často využívá, a to i ve vyloženě sporných otázkách. Taková koncentrace moci v rukou prezidenta se s cíly socialismu 21. století rozchází. Ještě zřetelnější rozkol mezi programem a realitou lze pozorovat v oblasti lidských práv, přičemž nejvýraznější je především porušování svobody projevu.

V sociální politice uděluje nová ústava státu významnou úlohu. Stát je povinen provádět politiku směřující ke zlepšování kvality života svých obyvatel, zajistit pro všechny dostupnou zdravotní péči a vzdělání. Chávezova reálná politika však nenabízí žádná dlouhodobá řešení, představují ji spíše ad hoc projekty, které jsou většinou načasované tak, aby v krizových momentech napomohly preferencím vlády. Přesto však nelze popřít, že ze statistického hlediska je tato politika poměrně úspěšná, příkladem budiž více než 20% snížení chudoby ve Venezuele za období 1998 - 2008.

Významnější roli ústava státu přisuzuje i v ekonomice. Stát je pověřen převzít odpovědnost za klíčové strategické sektory průmyslu a tím usměrňovat jejich fungování. Tyto cíle se Chávezovi podařilo splnit. Podařilo se mu i převzít řízení ropného podniku PdVSA, čímž dostal pod kontrolu i příjmy z exportu ropy. V oblasti vlastnictví výrobních faktorů splnil v podstatě všechny cíle stanovené socialismem 21. století, a dokonce reálně zvýšil možnost participativního rozhodování pracovníků na řízení jednotlivých podniků. Jeho fiskální politika je však spíše než ekonomicky rozumnému řízení země poplatná snaze získat okamžité finanční prostředky na jednotlivé politiky

a ad hoc projekty. V krizových momentech jsou Chávezovy zásahy do ekonomiky často z odborného hlediska nezdravé až iracionální.

Zahraniční politika se tak stává nejspíš jedinou oblastí, ve které Chávez splňuje téměř bez výhrad všechny stanovené cíle. Na mezinárodní úrovni se Chávezovi daří aplikovat dokonce i netržní ekonomické principy a daří se mu upevňovat vazby v rámci celého latinskoamerického regionu.

V praktické politice Huga Cháveze tedy dochází k naplňování cílů socialismu 21. století pouze částečně a slouží spíše potřebám Chávezovy vlády. Programové cíle jsou plněny především v zahraniční politice, která je navenek nejviditelnější. V dalších bodech již dochází k větším rozporům mezi programem a skutečností. Nejméně jsou plněny cíle politické transformace. Hospodářská politika slouží především k získávání finančních prostředků a sociální politika je koncipována tak, že je možné ji využívat k získávání preferencí v krizových momentech. Tato metoda je nicméně v případě Venezuely velice účinná. Ve Venezuele žije vysoké procento obyvatel pod hranicí chudoby a právě na tyto vrstvy je Chávezova sociální politika zaměřena. Podpora režimu potom přirozeně vyplývá právě z těchto chudších sociálních vrstev.

Tuto politiku si však Chávez může dovolit jen díky bohatým zásobám ropy a jejímu exportu. Tento fakt se však teoreticky může stát i příčinou jeho pádu, pokud by došlo k dramatickému dlouhodobému poklesu cen ropy na světových trzích.

Seznam použitých zkratk:

AD	<i>Acción democrática</i> , politická strana
ALBA	<i>Alianza Bolivariana para los Pueblos de nuestra América</i> , integrační uskupení v Lastinské Americe
Alcasa	<i>Aluminio del Caroní S.A.</i> , státní společnost pro produkci hliníku a jeho derivátů
CADAFE	<i>Compañía Anónima de Administración y Fomento Eléctrico</i> , státní enegretický podnik
COPEI	<i>Comité de Organización Política Electoral Independente</i> , politická strana ve Venezuele
FARC	<i>Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia</i> , levicová guerilla v Kolumbii
FEDECÁMARAS	<i>Federación de Cámaras y Asociaciones de Comercio y Producción de Venezuela</i> , Asociace obchodních komor ve Venezuele
FTAA	<i>Free trade Area of the Americas</i> , Celoamerická zóna volného obchodu
La Causa R	<i>La Causa Radical</i> , levicové politické hnutí
MAS	<i>Movimiento al Socialismo</i> , politická strana
MBR 200	<i>Movimiento Bolivariano revolucionario</i> , Chávezovo revoluční hnutí
Mercosur	<i>Mercado común del sur</i> , integrační uskupení v Latinské Americe
MMF	Mezinárodní měnový fond
MVR	<i>Movimiento Quinta república</i> , Chávezova politická platforma
NAFTA	<i>North American Free Trade Agreement</i> , Severoamerická dohoda o volném obchodu
OPEC	<i>Organization of the Petroleum Exporting Countries</i> , Organizace zemí vyvážejících ropu
PCV	<i>Partido Comunista de Venezuela</i> , politická strana
PdVSA	<i>Petróleos de Venezuela Sociedad Anónima</i> , státní ropný podnik
PP	<i>Polo Patriótico</i> , volební formace z MVR, PPT, PCV, MAS atd.
PPT	<i>Patria Para Todos</i> , politická strana
PSUV	<i>Partido Socialista Unido de Venezuela</i> , politická strana
UNASUR	<i>Unión de Naciones Suramericanas</i> , integrační uskupení
URD	<i>Unión Republicana Democrática</i> , politická strana
USA	<i>United States of America</i> , Spojené státy americké
USD	<i>United States dollar</i> , americký dolar, měna

Použité zdroje:

Prameny:

Constitución de la República Bolivariana de Venezuela. 30 de diciembre de 1999.

Dostupný také z WWW:

<<http://www.gobiernoenlinea.gob.ve/docMgr/sharedfiles/ConstitucionRBV1999.pdf>>.

Constitución de la República Venezuela. 23 de Enero de 1961. Dostupný také z WWW:

<<http://www.gobiernoenlinea.ve/legislacion-view/sharedfiles/constitucion1961.pdf>>.

Bloque Regional de Poder Popular Latinoamericano. *Programa General de Transición hacia la Economía Política Del Socialismo del Siglo XXI en América Latina*.

Baraquisimiento, diciembre 2008. Dostupné z WWW:

<<http://www.socialismoxxi.org/Programa%20general%20Soc%20SXXI.pdf>>.

Palabras del Presidente Hugo Chávez Frías en el Acto Enlazando Alternativas II. Viena,

13.5.2006. Dostupné z WWW: <http://portal.gobiernoenlinea.ve/misc-view/sharedfiles/Chavez_Acto_Enlazando_Alternativas_II13052006.pdf>.

Discurso de Hugo Chávez realizado durante el V. Foro Social Mundial. Porto Alegre,

30.1.2005. Dostupné z WWW:

<http://www.forumsocialmundial.org.br/download/chavez_speech_EN.pdf>.

Discurso pronunciado en el "XVI Festival de la Juventud". Caracas, 13.8.2005. Dostupné z

WWW: <<http://www.aporrea.org/ideologia/a16108.html>>.

Monografie a periodika:

BUBEN, Radek. Politické strany a demokratizace ve Venezuele po roce 1958 (Ustavení a konsolidace Paktu z Punto Fijo). *Člověk- časopis pro humanitní a společenské vědy*.

1.1.2007. ISSN 1801- 8785. Dostupný z WWW:

<<http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cislocclanku=2006102901>>

BUBEN, Radek. Venezuelan presidential election 2006: Sin novedades. In

SPRINGEROVÁ, Pavlína, et al. *Election year 2006: Latin America on the crossroads?*.

Praha: AMO, 2008. s. 115-133. ISBN 978-80-87092-0.

CONNIFF, Michael L.(ed.). *Populism in Latin America*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press, 1999. ISBN 0-8173-0959-4.

GOTT, Richard. *Hugo Chávez and the Bolivarian Revolution*. London: Verso, 2005. ISBN 1-84467-533-5.

HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-115-1.

KOZLOFF, Nikolas. *Hugo Chávez: oil, politics, and the challenge to the United States*.

New York: Palgrave Macmillan, 2007. ISBN 1-4039-8409-3.

KUNC, Jiří. Model Venezuela: Revoluce, "dekonsolidace demokracie", nebo antipolitická politika?. *Politologická Revue*. Prosinec 1999, č. 2. ISSN 1211-0353.

MĚŠTÁNKOVÁ, Petra. Latinskoamerické prezidentské systémy: postavení prezidenta a demokratické vládnutí. *Politologická Revue*. Červen 2009, č. 1, s. 30-62. ISSN 1211-0353

NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Motivation and implications of Chávez politics in the field of security and external policy. In *Working Papers Fakulty mezinárodních vztahů*. Praha: Oeconomica, 2008. ISSN 1802-6591.

NACHTIGALLOVÁ, Mariana. Příčiny politické nestability ve Venezuela na začátku 21. století a perspektivy budoucího vývoje. In NACHIGALLOVÁ, Mariana (ed.). *Politické, sociální a ekonomické problémy v zemích Latinské Ameriky a Pyrenejského poloostrova*. Praha: Oeconomica, 2004. ISBN 80-245-0763-3.

Understanding the Venezuelan revolution: Hugo Chávez talks to Marta Harnecker. New York: Monthly Review Press, 2005. ISBN 1-58367-128-5.

Internetové zdroje:

ALBA: Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América [online]. c2003 [cit. 2010-05-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.alianzabolivariana.org>>.

ALVÁREZ, Hernando. *BBC Mundo* [online]. 5 de diciembre de 2005 [cit. 2010-05-19]. Venezuela: Chávez gana pero... Dostupné z WWW: <http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/latin_america/newsid_4498000/4498240.stm>.

BOHMER, Peter. *Venezuelanalysis.com: News, Views and Analysis* [online]. August 5th 2009 [cit. 2010-04-04]. Venezuela: Socialism for the 21st Century. Dostupný z WWW: <<http://www.venezuelananalysis.com/analysis/4690>>.

Datanálisis: Mercal es el lugar preferido para comprar alimentos. *El Universal* [online]. 4 de Mayo de 2006, c2005, [cit. 2010-05-04]. Dostupný z WWW: <http://www.eluniversal.com/2006/05/04/eco_ava_04A703401.shtml>.

DIETRICH, Heinz et al. *Hugo Chávez y el Socialismo del Siglo XXI*. [online]. s. 34. Dostupný z WWW: <http://www.kaosenlared.net/media/2004/4559_1_Socialismo_del_Siglo_XXI_.pdf>

Encyclopædia Britannica [online]. c2010 [cit. 2010-05-12]. Document: James Monroe: The Monroe Doctrine. Dostupné z WWW: <<http://www.britannica.com/bps/additionalcontent/8/116944/Document-James-Monroe-The-Monroe-Doctrine>>.

Energy information administration (EIA) [online]. June 2005 [cit. 2010-04-18]. OPEC Revenues: Country Details. Dostupné z WWW: <<http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/orevcoun.html>>.

Freedom House [online]. 2009 Edition [cit. 2010-05-19]. Country report: Venezuela. Dostupné z WWW: <<http://freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2009&country=7733>>.

Human Rights Watch [online]. September 18, 2008 [cit. 2010-05-03]. Venezuela: Rights suffer under Chávez. Dostupné z WWW: <<http://www.hrw.org/en/news/2008/09/18/venezuela-rights-suffer-under-ch-vez>>.

HATTING, Shawn. *Venezuelanalysis.com: News, Views and Analysis* [online]. February 13th 2008 [cit. 2010-05-11]. ALBA: Creating a Regional Alternative to Neo-liberalism?. Dostupné z WWW: <<http://venezuelanalysis.com/analysis/3154>>.

Chávez está seguro de que será reelecto presidente en 2012. *El Universal* [online]. 13.11.2009, [cit. 2010-05-11]. Dostupný z WWW: <http://www.eluniversal.com/2009/11/13/pol_ava_chavez-esta-seguro-d_13A3052451.shtml>.

Chávez má problémy: devalvoval měnu a zemi hrozí nedostatek elektřiny. *lidovky.cz* [online]. 10. ledna 2010, [cit. 2010-05-11]. Dostupný z WWW: <http://lidovky.cz/chavez-ma-problemy-devalvoval-menu-a-zemi-hrozi-nedostatek-elektriny-127-/zahranici.asp?c=A100110_162525_In_zahranici_tsh>.

Chavez's colourful quotations. *BBC News* [online]. 12 November 2007, [cit. 2010-05-11]. Dostupný z WWW: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7090600.stm>>.

Mercal al servicio de un Pueblo Soberano [online]. c2007 [cit. 2010-05-20]. Nosotros / Reseña Histórica. Dostupné z WWW: <http://www.mercal.gob.ve/web/index.php?option=com_content&task=view&id=7&Itemid=>.

Transparency International: the global coalition against corruption [online]. c2000-2007 [cit. 2010-05-19]. Corruption Perceptions Index 2009. Dostupné z WWW: <http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table>.

United Nations. *Comisión Económica para América Latina y el Caribe*. [online]. c2000 [cit. 2010-04-13]. CEPAL (United Nations). Dostupné z WWW: <www.eclac.org>.

U.S. Energy Information Administration [online]. c2005 [cit. 2010-05-15]. Venezuela: Oil. Dostupné z WWW: <<http://www.eia.doe.gov/cabs/Venezuela/Oil.html>>.

WILPERT, Gregory. *venezuelanalysis.com: News, Views, and Analysis* [online]. July 11th 2006 [cit. 2010-04-04]. The Meaning of 21st Century Socialism for Venezuela. Dostupné z WWW: <http://venezuelanalysis.com/analysis/1834#_ftn1>

WILPERT, Gregory. *venezuelanalysis.com: News, Views, and Analysis* [online]. August 27th 2003 [cit. 2010-04-29]. Venezuela's New Constitution. Dostupné z WWW: <<http://venezuelanalysis.com/analysis/70>>.